

MOKSLO LIETUVA

2006 m. rugsėjo 21–spalio 4 d. LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 16(350)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį Kaina 2 Lt

Iš tų laikų, kai kanklės turėjo sielą

Daugiatūkstantiniame stadione ar masinių renginių arenoje šios giesmės jaučiasi ne taip jaukiai, kaip kamerinėje aplinkoje ar bažnyčioje, tačiau Danieliui Sadauskui yra tekę jas giedoti ir tūkstančiams klausytojų. Giedamosios lietuvių poezijos atlikėjas eina sunkiu, užtat savo nusibrėžtu keliu: jis pažadina, atgaivina, priverčia skambėti senuosius lietuvių literatūros tekstus – Martyno Mažvydo, trijų Antanų – Baranausko, Strazdo ir Vienožindžio, Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos surinktas dainas, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio ir Vydūno poetinę kūrybą. Ko gero, sunkiausias kelias, kuris lemtas kūrėjui. Bet kartu ir dėkingas kelias, vertinamas ne tik žinovų, bet ir visų, kam brangi tautos dvasios raiška.

1997-aisiais, pirmosios lietuviškos knygos M. Mažvydo *Katekizmo* 450 metų jubiliejui, D. Sadauskas išstudijavo ir į CD įrašė pirmąsias lietuviškas giesmes. Šepytynias iš jų UNESCO išplatino po pasaulį. Tais pačiais metais solistas už senosios lietuviškos poezijos gaivinimą, interpretavimą ir propagavimą tapo *Poezijos pavasario* laureatu.

D. Sadauskas yra dažnas įvairių mokslo ir kultūros renginių dalyvis. Įtaigiu švietėjo žodžiu ir profesionalaus vokalisto priemonėmis jis geba atrasti tokius lietuviškosios kultūros klodus, kurių buvimą maža numanyti – jį reikia pajauti, išgyventi, padaryti mūsų kultūrinio gyvenimo savastimi. Apie šią D. Sadausko kūrybinio gyvenimo patirtį, lituanistikos propagavimą žodžiu ir per muziką kalbėsime šiame pokalbių cikle.

Apie tai skaitykite 6 p.

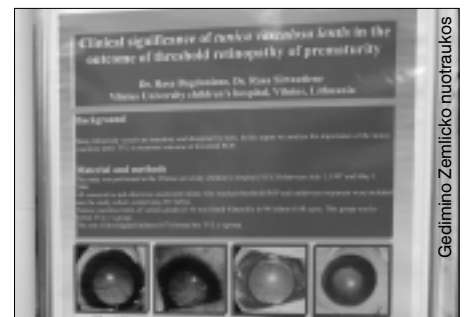

Kongreso dalyviai: antra iš kairės prof. Marilyn M. Miller ir prof. Johnas Flynnas iš JAV – vieni pagrindinių Kongreso organizatorių, toliau – dr. Rasa Sirtautienė iš Vilniaus, Alistairas Fielderis, Clare Wilson ir Karen Head iš Jungtinės Karalystės. Dešinėje – dr. Rasos Bagdonienės stendo fragmentas

Šalčiu ir lazeriu

Vilniaus universiteto mokslo prorektorius prof. Juozas Vidmantis Vaitkus ir viena Kongreso organizatorių dr. Rasa Bagdonienė

Gedimino Zemickio nuotraukos

Medicinos laimėjimai padeda išgyventi vis daugiau ir vis mažesnio svorio naujagimių. Tačiau susiduriama su nauja problema – didėja neišnešiotų naujagimių retinopatijos epideminė banga. Tai viena svarbiausių vaikų aklumo priežasčių visame pasaulyje. Šia liga serga tik neišnešioti naujagimiai. Nė vienam ką tik gimusiam naujagimiui šios ligos nebūna, bet jam augant ir pasiekus tam tikrą stadiją, aklumo tikimybė siekia apie 50 proc. Ne kiekvienas neišnešiotas naujagimis susergera retinopatija, tačiau jeigu liga progresuoja, gydyti būtina.

Lietuvoje taip pat ieškoma kovos su naujagimių aklumu būdų. Mūsų šalies gydytojų modifikuota gydymo metodika padeda visiškai išvengti aklumo.

Rugsėjo 14–16 d. Vilniuje vyko Pirmoji pasaulinė neišnešiotų naujagimių retinopatijos konferencija. Jos tema: *Neišnešiotų naujagimių retinopatija – ar aklumas stabdomas?* Konferencija skirta 225-ajam Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto jubiliejui paminėti.

Į pirmąjį tokį Lietuvos medicinos istorijoje kongresą užsiregistravo 53 šalių oftalmologai iš visų žemynų. Dalyvavo žymiausi šios srities pasaulio specialistai. Apie tai kalbamės su viena kongreso organizatorių Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų Akių ligų centro Akių ligų skyriaus vedėja gydytoja oftalmologe daktare Rasa Bagdoniene.

Apie tai skaitykite 16 p.

2, 3 p.

HUMANITARINIŲ IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ PLĖTRA

3 p.

AR ATGIMS GINTARO KELIAS?

5, 15 p.

BOLONIJOS PROCESAS

8–9 p.

JĖZUITAI IR KINIJA

10–11 p.

KALBŲ TIPOLOGIJOS ERDVĖS

Žibartas Jackūnas

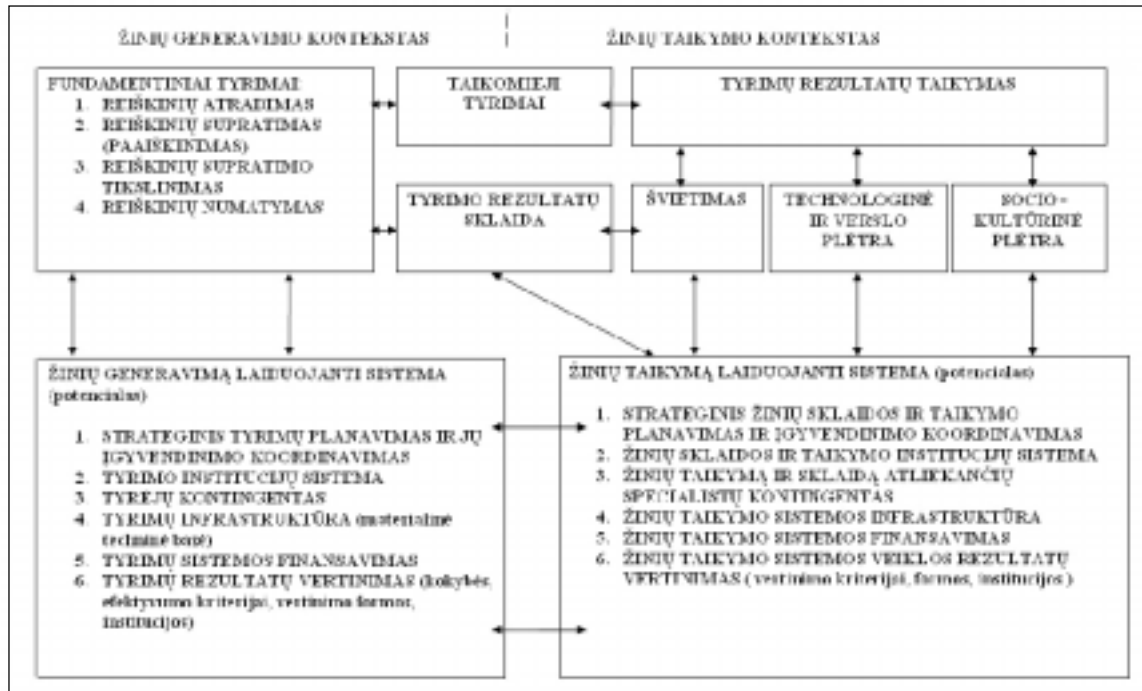
Humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros siekiai ir dabartis

Atidžiau peržiūrėjus Europos Sąjungos ir Lietuvos teisinius dokumentus, brėžiančius mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) strategines gaires, susidaro įspūdis, kad strateginėse MTEP plėtros vizijose humanitariniams ir socialiniams mokslams (toliau – HSM) skiriama akivaizdžiai per mažai dėmesio. Atrodo, kad socialinis bei kultūrinis raidos matmuo ligi šiol nėra suvokiamas kaip integralus šalių plėtros sandas, kad jis nėra įsitvirtinęs politinio bei akademinio elito atstovų, rengiančių strateginius šalies raidos planus, mąstysenoje. Kiek geriau nuteikia Europos Sąjungos 7-oji Bendroji mokslinių tyrimų programa, kur socialiniai ir humanitariniai mokslai sudaro atskirą, tegul ir menkiausiai finansuojamą mokslinių tyrimų sritį. Šiuo požiūriu taip pat maloniai išsiskiria Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga (2001 m.).

Tačiau Lietuvos strateginiuose plėtros dokumentuose pateikiamose MTEP ir HSM plėtotės tikslų ir uždavinių sampratoje neišvengta trūkumų. Į MTEP plėtotės siekius vyrauja gana vienpusiškas utilitarinis bei konkurencinis žvilgsnis, paliekantis strateginių planų parastėse ne tik humanitarinius socialinės pažangos aspektus, bet iš dalies ir darnios plėtros matmenį. Mokslinių tyrimų tikslai ir uždaviniai neretai pernelyg tiesmukai siejami su bendraisiais krašto ūkio, pramonės, verslo, žinių visuomenės, inovacijų siekais, taip juos subendramatinant, darant sunikiai atskiriamus nuo bendrųjų ūkinės, socialinės krašto pažangos siekių; ne visada brėžiami HSM tikslai ir uždaviniai adekvačiai koreliuoja su dabarties sociokultūriniais iššūkiais ir jų lemiamais krašto ar atskirų sociokultūrinių veiklos sričių plėtros perspektyviniais siekiniais; daugelis strateginiuose dokumentuose nurodomų kriterijų, kuriais remiantis numatoma vertinti strateginių planų įgyvendinimą, konkrečių sričių pažangą, yra gana abstraktūs, stokoja konkrečių kiekybinių ar kokybinių rodiklių; neretai moksliniams tyrimams, tarp jų ir socialiniams bei humanitariniams mokslams, keliami uždaviniai „užtikrinti“, „spręsti“ socialines, ūkines ar kitokias problemas, akivaizdžiai pranonksta jų specifinę kompetenciją ir galimybes; mokslinių tyrimų, neišskiriant ne humanitarinių bei socialinių mokslų, sistemos plėtotės uždaviniai kartais suvokiami kaip vidinės sistemos restruktūrizavimo, veiksmingumo gerinimo uždaviniai, aiškiau nesiejant jų su tuo, kokią reikšmę jų įgyvendinimas turės didinant mokslinių tyrimų indėlį į sociokultūrinę šalies pažangą ir kt.

Siekiant tiksliau apibrėžti HSM plėtros tikslus ir uždavinius, dera skirti dvi glaudžiai susijusias mokslinės veiklos puses: žinių kūrimo (generavimo) ir žinių taikymo kontekstus. Generavimo ir taikymo kontekstai reiškiasi bet kurioje žmogiškos veiklos srityje. Jie sąveikauja ir lemia sociokultūrinę veiklos prasingumą. Kiekviena iš šių pusių turi sau būdingus tikslus, uždavinius, savitus efektyvumo kriterijus. Į juos svarbu atsižvelgti tiek vertinant mokslinės veiklos rezultatus, tiek numatant priemones, skirtas vienos ar kitos pusės potencialui bei sociokultūriniam veiksmingumui stiprinti.

Abiejų aptariamų kontekstų raiška mokslinėje veikloje gali būti sąlygiškai pavaizduota toliau pateikiama schema.

Žinių generavimo ir žinių taikymo kontekstų raiška mokslinėje veikloje

Kaip šioje sąlygiškai išskirtų kontekstų plotmėje atrodo HSM strateginiuose dokumentuose pateikiamos šių mokslų misijos ir pagrindinių plėtros kryptių sampratos?

Palyginę Europos Sąjungos 7-je Bendrojoje programoje pateiktą HSM mokslų paskirties sampratą su Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros strategijoje (2004) nurodyta HSM misija, matome, kad abiejuose dokumentuose kreipiamas dėmesys tiek į žinių generavimą ir su tuo susijusią HSM paskirtį, tiek į žinių, tyrimo rezultatų taikymą, pabrėžiant jų indėlį į krašto ar Europos sociokultūrinę plėtrą. (Manau, kad terminas *sociokultūrinė plėtra* tiksliau perteikia taikomąją HSM reikšmę nei *Strategijoje* pasiūlytas *socialinės plėtros terminas*).

ES 7-OJI BENDROJI MOKSLINIŲ TYRIMŲ PROGRAMA

SOCIALINIAI IR EKONOMIKOS BEI HUMANITARINIAI MOKSLAI

Tikslas:

Siekti, kad būtų iš esmės ir bendrai suprasti Europai iškilę sudėtingi ir tarpusavyje susiję socialiniai ir ekonomikos uždaviniai – augimas, užimtumas ir konkurencingumas, socialinė sanglauda ir tvaramas, gyvenimo kokybė ir visuotinė tarpusavio priklausomybė, ypač siekiant sukurti tobulesnę žinių bazę, reikalingą atitinkamų sričių politikai formuoti.

LIETUVOS HUMANITARINIŲ IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ PLĖTROS STRATEGIJA (2004)

Lietuvos HSM misija – plėtojant fundamentinius ir taikomuosius tyrimus, tyrinėti Lietuvos visuomenės, jos kultūros, ūkio, valstybingumo istoriją ir dabartinę būklę ir savo tyrimų rezultatus taikyti tolesnei jos plėtrai.

Kalbant apskritai apie Lietuvos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategines gaires brėžiančius dokumentus, galima teigti, kad juose vyrauja dėmesys taikomajai mokslinių tyrimų paskirčiai. Dėl šios aplinkybės pagrindinė mokslo misija – žinių kūrimas – lieka lyg ir šešėlyje, o siūlomos priemonės mokslo tyrimų sistemos plėtrai skatinti esti ne visada tikslingai nukreiptos į kūrybinio mokslinių tyrimų potencialo stiprinimą. Vienpusišką dėmesio sutelkimą į taikomąją HSM reikšmę galima išvengti *Strategijoje* siūlomų Lietuvos HSM prioritetinių plėtros kryptių apibūdinime bei švietimo ir mokslo ministerijos internetiniame puslapyje paskelbtos *Igalai mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategijos įgyvendinimo II etapo programos (2006–2009)* projekte.

Dėmesio stoka žinių kūrimo ir žinių taikymo kontekstų skirčiai, jų savitumui ir sąveikai ryškėja ir mokslo administravimo lygmenyje. Tokiai nuomonei pagrindą teikia Vyriausybės patvirtinta Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodika bei švietimo ir mokslo ministro patvirtinta *Mokslo ir studijų institucijų mokslinės produkcijos formaliojo vertinimo metodika*. Šie dokumentai leidžia HSM plėtros požiūriu daryti keletą svarbių išvadų.

Krinta į akis, kad kitaip negu strateginiuose dokumentuose, kuriuose ypač išskeliama taikomoji HSM reikšmė, formaliojo vertinimo Metodikoje orientuojamasi daugiausia į humanitarinių ir socialinių mokslų srities žinių generavimo kontekstą. Toks gana vienašališkas požiūris pakerta mokslinių tyrimų, kaip specializuotos pažinimo, sociokultūrinės veiklos srities, prasingumą. Vertinant HSM produkciją, nepagrįstai atmetami vadovėliai, mokslo populiarinimo darbai. *Metodikos* kūrėjų požiūriu, kiti taikomiosios paskirties mokslo darbai – mokslo šaltinių publikacijos, mokslo veikalų vertimai, taikomieji mokslo leidiniai,

sudaryti mokslo darbai – nusipelno itin menkų bažų, ypač jei neturi tituluotų duomenų bazių ar leidyklų žymos. Į vertinimo akiratį, atrodo, nepatenka daugelis kitų su mokslo žinių taikymo kontekstu susijusių mokslinės veiklos pusių: žinių perteikimas jaunajai kartai mokymo, studijų procese; ekspertinė tyrėjų veikla, rengiant, konsultuojant ar ekspertuojant įvairius valstybines ir visuomenines paskirties politinius, socialinius, kultūrinius projektus, programas, teisinius dokumentus, mokslo veikalus ar studijų reikmėms skirtus darbus; dalyvavimas konferencijose bei kitokiuose renginiuose, padedančiuose skleisti žinias, ugdyti žinioms imlią asmenybę bei visuomenę. Taip veriasi praraja tarp HSM ir visuomenės, kertami šios srities mokslinių tyrimų saitai su sociokultūrinio gyvenimo erdve ir jos reikmėmis. Kartu, žinoma, siaurėja socialinius bei humanitarinius tyrimus atliekančių institucijų galimybės gauti užsakymų ir lėšų iš valstybės, visuomeninių, kultūrinių institucijų ir organizacijų, verslo subjektų.

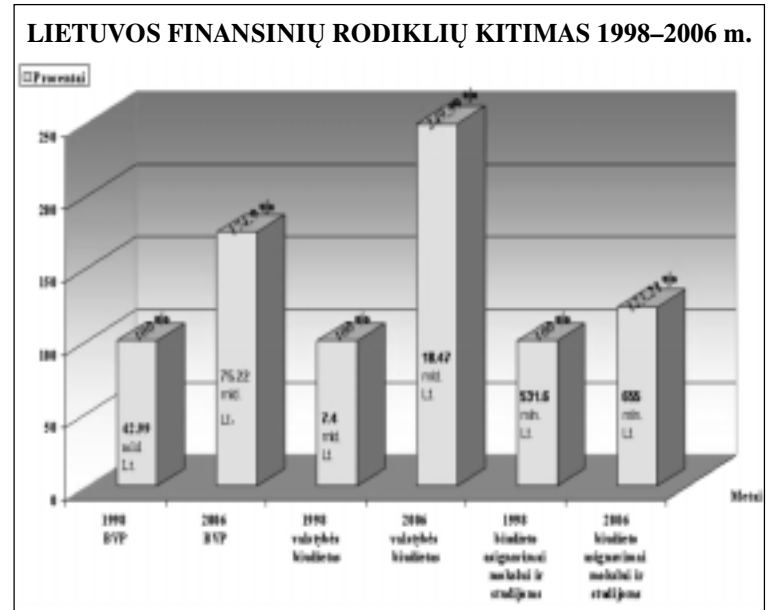
Kitas HSM tyrimus, ir ne tik juos, trikdantis formaliosios *Metodi-*

kos bruožas yra tas, kad kai kurie juose numatyti mokslinės produkcijos vertinimo reikalavimai nėra prasmingai pajungti tiems tikslams, kurių siekiama juos taikant. Turiu galvoje visų pirma *Metodikoje* išvargiamą siekį kelti mokslinių tyrimų lygį bei kokybę, skatinant jų rezultatus skelbti periodiniuose leidiniuose, pelniniuose tarptautinių pripažinimą, leidyklose ar mokslo leidiniuose, įtrauktose į tarptautines duomenų bazes. Pateikimas į tokius leidinius rodo iš dalies neprastą mokslinių darbų lygį, bet pats pateikimo faktas nei pakelia, nei pažemina tyrėjo kompetencijos, jo mokslo darbų lygio. Tai – jau pasiekto kompetencijos lygio padarinys, palengvinantis tarptautinę mūsų mokslinės produkcijos sklaidą, išplečiantis mūsų mokslininkų galimybes įsitraukti į tarptautinius mokslo projektus ar programas. Kad aptariamasis lygis būtų pasiektas, reikia ne tarptautinės mūsų mokslinės produkcijos sklaidos, o visai kitokių žinių generavimo sistemos potencialą stiprinančių priemonių: 1) sistemingai kaupiamo banko duomenų apie naujų iššūkių lemiamus svarbius socialinius ir kultūrinius šalies procesus, jų kaitą, raidos tendencijas; 2) HSM infrastruktūros, informacinės, techninės bazės stiprinimo, ypač bibliotekų komplektavimo užsienio leidiniais esminio pagerinimo, užsieninių mokslo leidinių vertimo į lietuvių kalbą išplėtimo; 3) finansinių galimybių mokslininkams stažuotis užsienyje, dalyvauti konferencijose, rengti Lietuvoje tarptautines mokslines konferencijas išplėtimo; 4) patikimos kokybinį ir kiekybinį matmenis apimančios mokslo darbų vertinimo sistemos ir kt.

Apskritai *Metodikos* ir kitų aptariamų dokumentų analizė duoda pagrindą teigti, kad Lietuvos mokslo politikos, mokslo sistemos administravimo lygmenyje vis dar nepavyksta rasti strategiškai prasmingos dermės tarp trijų svarbių mokslo plėtros tikslų – mokslinių tyrimų kokybės siekio, nacionalinių visuomenės ir kultūros interesų tenkinimo ir būtinybės plėtoti tarptautinius mokslo mainus, įsijungti į Europos bei pasaulinę mokslinių tyrimų erdvę.

Nekaip nuteikia ir aptariamais mokslinių tyrimų valstybinio administravimo dokumentams būdingas atotrūkis tarp valstybės geidžiamų rezultatų ir įdedamų pastangų, noras gauti iš mokslinių tyrimų didžiulius dividendus minimaliai investuojant. Kad šis teiginys neatrodytų iš piršto laužtas, pateiksiu keletą statistinių duomenų apie šalies finansinių rodiklių dinamiką 1998–2006 m. laikotarpiu bei mokslo ir studijų finansavimo mastus.

Nukelta į 3 p.

LIETUVOS MOKSLO PREMIJŲ KOMISIJA

**DĖL MOKSLO IR TAIKOMOSIOS VEIKLOS
(EKSPERIMENTINĖS PLĖTROS) DARBŲ PATEIKIMO
LIETUVOS MOKSLO PREMIJŲ KONKURSUI**

Lietuvos mokslo premijų komisija praneša, kad darbai 2006 m. Lietuvos mokslo premijų konkursui priimami iki 2006 m. spalio 15 d.

Mokslo darbus premijai gauti siūlo Lietuvos mokslų akademijos prezidiumas, aukštųjų mokyklų senatai ir mokslinių tyrimų įstaigų tarybos.

Taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbus premijai gauti bendru teikimu siūlo verslo įmonės ar organizacijos kartu su Lietuvos mokslų akademijos prezidiumu ar aukštųjų mokyklų senatais arba mokslinių tyrimų įstaigų tarybomis.

Premijuotinų darbų pateikėjai nurodo darbų mokslinę ir praktinę reikšmę. Pateikiant premijai gauti originalų aukštosios mokyklos vadovėlių turi būti įrodyta mokslinė jo vertė.

Darbai turi būti atrinkti ir pateikti remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintais Lietuvos mokslo premijų nuostatais (*Vyštybės žinios*, 2006 m. rugsėjo 5 d., Nr. 94, Lietuvos MA interneto svetainė <http://neris.mii.lt/LMA/>).

Siūlant darbus premijai gauti, pateikiami šie dokumentai:

1. Mokslo darbas arba taikomosios mokslinės veiklos (eksperimentinės plėtros) darbas (3 egz.).

Jei pristatant darbų ciklus tarp jų yra straipsnių, juos būtina atitinkamai sugrupuoti ir įrašyti.

Mokslo darbai, pasiūlyti premijai gauti, turi būti paskelbti Lietuvos ir(ar) užsienio spaudoje ne vėliau kaip prieš metus iki dokumentų premijai gauti pateikimo komisijai.

2. Darbą teikiančių institucijų pristatymas.

3. Darbo anotacija.

4. Darbo autoriaus(-ių) spausdintų ir(ar) įdiegtų mokslo darbų sąrašas.

5. Darbo autoriaus(-ių) gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymas.

Pateikiama medžiaga turi būti tvarkingai sudėta į aplankus, segtuvus, dėžutes ar pan. (ir užrašytas darbo pavadinimas).

Darbai priimami Lietuvos mokslo premijų komisijoje (Lietuvos mokslų akademija, 23 kab., Gedimino pr. 3, LT-01103 Vilnius), informacija teikiama telefonu: (8 ~ 5) 261 3817, 261 4011, 261 3651, el. paštu: moss@kitl.mii.lt, j.olechnovicienne@kitl.mii.lt

Lietuvos mokslo premijų komisija

Konkurencingumo prielaida – stipri verslo, mokslo ir valstybės sąjunga

Šių metų rugsėjo 21 d. viešoji įstaiga *Europos technologinių platformų ir pramoninių klasterių nacionalinis biuras* rengia konferenciją *Lietuvos ekonomikos konkurencingumas globalioje ekonomikoje: iššūkiai, pavojai, galimybės. Slovėnijos ir Lietuvos praktinis pavyzdys. Konferencija yra Gintaro kelio inovacinių regionų programos, skatinančios glaudesnį Baltijos ir Adrijos regiono valstybių bendravimo mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityse, sudėtinė dalis.*

Programos ideologinis pagrindas – senovės finikičių prekybinis kelias, jungiantis Baltijos ir Adrijos jūrų pakrantes. Šį kelią atgaivinę keltai į to meto civilizacijos centrus gabeno prabangią žaliavą. Gintaro kelio pagrindu išsiplėtojusi komercinė ašis suformavo senovės Europos ekonominę erdvę ir sukūrė komunikacijos bei prekybos branduolius. Iš Europos besitraukianti pramonė, senstanti visuomenė, mažėjantis investicijų į inovacijas srautai verčia ieškoti „modernaus gintaro“, kuris pramintų naujus prekybinius kelius. Šių laikų gintaru tampa kvalifikuota darbo jėga, tyrimų ir moksliniai pajėgumai, inovacijos. *Gintaro kelio inovaciniai regionai* – programa, skirta sujungti Gintaro kelio valstybių išteklius, koordinuoti jų pastangas kuriant modernius žinių ir verslo branduolius – tarptautines technologines platformas ir grupes.

Gintaro kelio infrastruktūros elementai kai kuriose valstybėse yra

subrendę ir skelbia apie savo technikos kultą, bet Lietuvoje dar daug kas turi būti nuveikta, kad pasivytume šiuos regionus. Prieš porą metų buvome sparčiausiai auganti naujokė ES šalis, tačiau dabar inercija gerokai sumažėjo. Lietuvai būdingas tarybinės pramonės struktūros paveldas, sparčiai mažėja gyventojų skaičius, kyla „protų nutekėjimo“ ir silpno konkurencingumo problemų, todėl privalome skatinti mokslinius tyrimus ir plėtoti žinių visuomenę.

Lietuvoje net 70 proc. žmonių, baigusių vidurinę mokyklą, tęsia mokslą aukštosiose mokyklose, tačiau net 70 proc. baigusiuju aukštąjį mokslą dirba ne pagal specialybę. Darbo rinkos disbalansą padidina augantis emigrantų skaičius – per 15 Nepriklausomybės metų iš Tėvynės išsikraustė 318 tūkst., gyventojų. Lietuvoje į mokslo tyrimus orientuota pramonė sudaro tik 5,9 proc., o toks pat ES rodiklis – 22,46 proc. Beveik trys ketvirčiai produkcijos uždirbama žemųjų technologijų pramonėje. Jei statistika nesikeis į gerąją pusę, akivaizdu, kad apie aukštą pragyvenimo lygį ir tuo labiau konkurencingumą galime tik pasvajoti.

Europos Sąjungos ateitis priklauso toms valstybėms, kurių prioritetu yra ūkio ir visuomenės konkurencingumo didinimas. Valstybinis ir privatus sektorius privalo nedelsiant susitarti dėl pažangių grupių ir technologinių platformų diegimo strategijų. Negalima manyti, jog mūsų šalyje viskas labai blogai, bet visada gali būti geriau. Slovėnija – puikus pavyzdys. Šios šalies geri finansiniai rodikliai, stipri socialinė terpė. Pirminė *Gintaro kelio inovacinių re-*

gionų plėtros fazė prasidėjo Lietuvoje ir Slovėnijoje: siekiama išsiaiškinti potencialias verslo plėtros galimybes statybos, medžio, naujųjų medžiagų, maisto srityse. Europos technologinių platformų ir pramoninių klasterių nacionalinis biuras inicijuoja galimas bendros mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros bei bendrų verslo projektų vykdymo kryptis. Sėkminga projekto veikla Lietuvoje ir Slovėnijoje atvers galimybę plėsti *Gintaro kelio inovacinius regionus* į kitas šalis – Lenkiją, Estiją, Latviją ir t. t.

Konferencijos dalyviai turės unikalią galimybę nagrinėti sėkmingas Slovėnijos naudojamų verslo įmonių konkurencingumo kėlimo, ištraukimo į tarptautinius tinklus, inovacijų versle skatinimo priemones. Šiame renginyje dalyvaus Slovėnijos pramonės grupių ir technologinių platformų atstovai, verslininkai, Lietuvos pilietinių iniciatyvų bei mokslo ir tiriamosios plėtros srities atstovai, Lietuvos šakinių ministerijų atstovai bei užsienio svečiai. Tikimasi sulaukti 100–120 konferencijos dalyvių. Ši konferencija – keturių konferencijų, organizuojamų kas tris mėnesius, ciklo įžanga. Konferencijos yra skirtos aptarti pagrindinius Lietuvos ekonomikos konkurencingumo didinimo elementus: Lietuvos verslo internacionalizavimo svarbą, verslo infrastruktūros plėtrą, technologinį Lietuvos ūkio modernizavimą ir žmogiškųjų išteklių plėtojimą.

Kristina Grachauskaitė
Programos „Gintaro kelio inovaciniai regionai“ vadovė

Mokslinių tyrimų orientavimą į ŪKIO poreikius galėtų užtikrinti programinio konkursinio MTEP finansavimo modelio įdiegimas

LR Švietimo ir mokslo ministerija, LR Ūkio ministerija bei Lietuvos Mokslo Taryba, atsižvelgdamos į sėkmingiausią kitų šalių patirtį ir siekdamos sukurti konkurencingą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) finansavimo modelį, pradėjo įgyvendinti Europos sąjungos lėšomis finansuojamą projektą *Programinis-konkursinis MTEP finansavimo modelis*.

Pagrindinis 1.151.064 Lt vertės, devynis mėnesius (2006 05–2007 03) trukusio projekto tikslas – sukurti programinio mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros finansavimo modelį ir tobulinti programinį konkursinį MTEP finansavimą. Numatoma, kad sukurtu finansavimo modeliu

naudosis aukštųjų mokyklų bei tyrimų institutų mokslininkai ir kiti tyrėjai bei įmonių, susijusių su aukštųjų technologijų gamybos šakomis (arba formuojančių ir diegiančių inovacijas) darbuotojai.

Pasak projektą įgyvendinančios Lietuvos mokslo tarybos vadovo prof. Eugenijaus Butkaus, dabartinė šalies MTEP finansavimo politika nepakankamai užtikrina Lietuvos mokslo tarptautinį konkurencingumą. Lietuvos MTEP sistemoje nesuformuoti finansinės paramos tyrimams prioritetai, nėra taikomųjų tyrimų ir eksperimentinės plėtros integruotų (mokslų ir verslo) projektų finansavimą įtvirtinančių nuostatų. MTEP sistema neatspindi inovacijų, kaip svarbiausio konkurencingumą pasaulinėje rin-

koje užtikrinančio veiksnio, todėl daug iki šiol atliktų mokslinių tyrimų nėra pritaikyti verslui. Be to, biudžetinių mokslinių tyrimų institucijų finansavimui nepakankamai pritraukiamos privačios lėšos.

Projekto *Programinis-konkursinis MTEP finansavimo modelis* metu bus sukurti du MTEP finansavimo modeliai: vienas – nukreiptas į fundamentalųjų tyrimų finansavimą, kitas – į taikomųjų tyrimų ir eksperimentinės plėtros finansavimą.

Modelius numatoma kurti atlikus tarptautinės patirties tyrimą, kuriame bus aprašyta bendroji Europos mokslinių tyrimų erdvės šalių ir JAV patirtis bei nuosekliai išnagrinėtos sėkmingiausius modelius įdiegusių valstybių MTEP finansavimo sistemos.

Pasak projekto vadovo dr. Tomo Žalandausko, remiantis sukurtu Lietuvos programinio konkursinio MTEP ir inovacijų finansavimo modeliu, bus atnaujinama teisinė Lietuvos mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų politikos formavimo aplinka, diegiami nauji valstybės paramos MTEP ir inovacijoms metodai, kuriama terpė, palanki Lietuvos MTEP ir inovacijų sistemos augimui, užtikrinančiam ilgalaikį valstybės konkurencingumą tarptautiniu mastu.

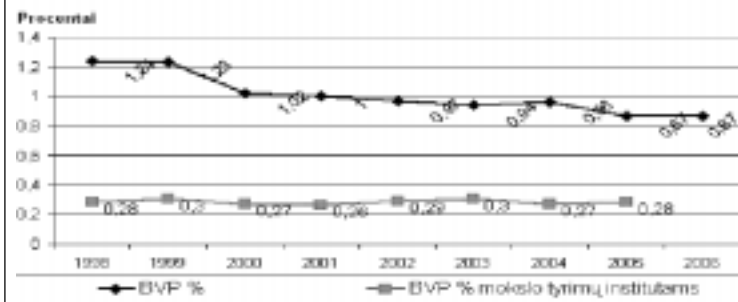
„Visas pakopas apimantis konkursinis taikomųjų tyrimų ir eksperimentinės plėtros finansavimas užtikrintų integruotą (mokslų-verslo) projektų skaičiaus augimą, tyrimų orientavimą į ūkio poreikius, privačių lėšų pritraukimą į MTEP. Sukūrus ir įdiegus programinio konkursinio finan-

savimo modelį būtų pasiekta harmoninga MTEP sistemos plėtra, užtikrintas žmogiškųjų išteklių kokybės augimas MTEP, be to, būtų užtikrintas sėkmingas Lietuvos institucijų, veikiančių MTEP srityje, integravimas į Europos mokslinių tyrimų erdvę (EMTE)“, – įsitikinęs ir Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas E. Butkus.

Projektas *Programinis-konkursinis MTEP finansavimo modelis* finansuojamas pagal Lietuvos 2004–2006 metų Bendrojo programavimo dokumento 2 prioriteto *Žmogiškųjų išteklių plėtra 2.5 priemonė Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje*.

Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

ASIGNAVIMAI MOKSLUI IR STUDIJOMS 1998–2006 m.

Atkelta iš 2 p.

Mokslo ir studijų finansavimui skiriamos lėšos nuo 1998 metų numuko nuo 1,24 proc. BVP iki 0,87 proc. BVP (2006 m.), nors per šį laikotarpį šalies BVP padidėjo beveik 75 procentais. Penkių mokslų institutų (keturių humanitarinių ir Socialinių tyrimų instituto) finansavimas nuo 1999 metų iki 2006 m. sumažėjo daugiau kaip 100

tūkst. litų, nors valstybės biudžetas per šį laikotarpį išaugo 2,5 karto. Mokslo ir studijų apskritai finansavimas valstybės biudžeto lėšomis per šį laikotarpį padidėjo tik 23 procentais.

Šie duomenys verčia manyti, kad į strateginiuose dokumentuose nurodytus MTEP plėtros tikslus valdžios sluoksniuose kol kas žiūrima kaip į iš esmės niekuo nepareigojančias deklaracijas. Ryškesnio

proveržio humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros srityje, matyt, galima tikėtis tik pašalinus įgyvendinamas HSM politikos, mokslo sistemos administravimo spragas, kurias šalies akademinė bendruomenė yra gana aiškiai suvokusi ir įvardijusi. Tereikia tik politinės valios, kas priima sprendimus, lemiančius vienos ar kitos krašto sociokultūrinio gyvenimo srities raidą.

3. Lietuvos mokslo premijos – 2005

Pradžia Nr. 6, 7

Fizikai nebuvo nuskriausti

Kaip ir praėjusiais metais, šiemet galėjome sveikinti ir medžiagotyros srityje dirbančius fizikus: Vilniaus universiteto senato teikimu 2005 m. Lietuvos mokslo premija skirta už darbų ciklą *Puslaidininkų darinių tyrimai radiacijai atspariai elektronikai (1997–2004 m.)*. Laureatais tapo habil. dr. Eugenijus Gaubas, prof. Vaidotas Kažukauskas, akad. Juras Požela, dr. Karolis Požela, dr. Aldis Šilėnas ir prof. Juozas Vidmantis Vaitkus.

Tai kompleksinis darbas, pagrįstas Lietuvoje bene labiausiai plėtojama fizikos ir elektronikos sričių – puslaidininkų ir lazerių fizikos, mikrobangės technikos ir mikroelektronikos technologijos įdirbiu. Šio tyrimo ciklo darbuose buvo plėtojama defektų inžinerijos sritis, defektų valdymas mikroelektronikos technologijoje. Kuriant naujas medžiagas ir eksperimentinę techniką tai yra labai svarbu. Tiesiogiai siejasi ir su Lietuvos Vyriausybės paskelbta prioritine kryptimi „1.5. moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra, skirta Lietuvos pramonės tarptautiniam konkurencingumui didinti: biotechnologijos, mechatronikos, lazerių, informacijos ir kitų aukštųjų technologijų kūrimas“. Atlikti darbai siejasi ir su Europos Komisijos Šeštojoje Bendrojoje programoje (FP 6) paskelbtomis prioritetinėmis mokslo vystymosi kryptimis: „Nanotechnologijos ir nanomokslai, naujų galimybių daugiavertės medžiagos, naujos technologijos ir prietaisai“ bei „Informacinės visuomenės technologijos“.

Apdovanojimo darbų ciklo rezultatai apibendrinti daugiau kaip šimte mokslinių publikacijų, dalis paskelbta prestižiniuose tarptautiniuose žurnaluose ir tarptautinėse konferencijose.

Kas nuveikta šiame darbe? Pavyko iširti krūvininkų rekombinacinius veiksmus, lemiančius kristalino silicio (Si) medžiagos elektrines savybes sluoksnių darinių paviršiuje ir tūryje, sukurti analizės modeliai ir parametrų žvalgos darinio skerspjūvyje eksperimentine metodika.

Išnagrinėti technologinių defektų silicijje fermentavimo ypatumai, metastabilių defektų įtaka medžiagos rekombinaciniams savybėms,

prietaisų greitaveikai ir stabilumui.

Pasiūlyta originalus didelės varžos GaAs nevienalytiškumų modelis, sumodeliuotos didžiavaržio GaAs pagrindinio kompensuojančio domeno lygmens EL2 metastabilus virsmo ypatybės. Iširta sužadintų karštų elektronų energijos relaksacija ir spindulinės rekombinacijos ypatumai, veikiant jonizuojančiai spinduliutei.

Tiriant atsaką į rentgeno spindulius

Kalbamės su 2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatu prof. JU-RU POŽELA, Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu.

Gerbiamasis Profesoriau, Lietuvos mokslo istorijoje tai kone pirmas atvejis, kai tėvas ir sūnus už bendrą darbą tapo Lietuvos mokslo premijos laureatais. Jūs ir Jūsų sūnus Karolis kartu su dar keturiais bendraautoriais – E. Gaubu, V. Kažukausku, A. Šilėnu ir J. V. Vaitkumi tapote 2005 m. šios premijos laureatais už darbų ciklą „Puslaidininkų darinių tyrimai radiacijai atspariai elektronikai“.

Galima tik stebėtis, kad šiais laikais prokuratūra taip užsiėmusi, kad panašiais faktais nesusidomi... Žinoma, juokauju.

Tai buvo mano idėja – davikliui panaudoti varizoninius kristalus. Pavyko sukurti visai naujo tipo detektorius, labai įdomų tuo, kad juo rentgeno spinduliai verčiami į matomo diapazono šviesos spindulius. Juos jau galima registruoti, stebėti pritaikant kad ir vaizdo kamerą. Tokį detektuotą rentgeno vaizdą, paverstą šviesos spinduliais, galima įvesti į kompiuterį, tyrinėti ir t. t.

Karolio nuopelnas šiame darbe tas, kad jis panaudojo vaizdo techniką nagrinėti šviesos atsaką. O elektriniu atsaku užsiima kiti tyrinėtojai. Karoliui pavyko gauti gerus rezultatus.

Gal kuriuos nors iš tų rezultatų galėtumėte pakomentuoti?

Viena iš sričių, kur bus galima praktiškai panaudoti tuos detektorius – tai labai mažų objektų stebėjimas. Mat šie detektoriai turi labai didelę erdvinę skyrą, tad pavyksta stebėti ir nagrinėti objektus, kurie mažesni kaip 10 μm (mikrometrų).

Kur tai taikytina?

Labai naudinga taikyti kad ir chirurgijoje, kur naudojami rentgeno spinduliai. Tai visai nauja medicinos

Lietuvos mokslo premijos laureatai: habil. dr. Eugenijus Gaubas, prof. Vaidotas Kažukauskas, akad. Juras Požela, dr. Karolis Požela, dr. Aldis Šilėnas ir prof. Juozas Vidmantis Vaitkus

kryptis, kiek žinau, Lietuvoje dar neįprasta. Buvome nuvažiavę į Kauną su pranešimu, demonstravome medikams, kaip reiktų naudoti mūsų detektorius. Dozimetrijoje ir rentgeninio lauko matavimuose, kur aktyvus spinduliavimas taikomas gydant nuo vėžinių susirgimų, mūsų detektorius praktinis taikymas visiškai įmanomas.

Dabar tuos bandymus kaip tik atlieka Karolis ir Aldis Šilėnas, abu dirba Puslaidininkų fizikos institute. A. Šilėnas yra ir pačių plokštelių (detektorius) gamybos pagrindinis autorius, labai aukštos klasės technologas.

Tarp apdovanojimų mokslo premija yra ir Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų instituto darbuotojai – habil. dr. Eugenijus Gaubas, Vaidotas Kažukauskas, pagaliau ir dabartinis Vilniaus universiteto mokslo prorektorius prof. Juozas Vidmantis Vaitkus juk daug metų vadovavo minėtam Medžiagotyros institutui.

Mūsų darbas yra bendras su Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų institutu tuo, kad įvairaus spinduliavimo matavimus pradėjome dalyvaudami didelėse tarptautinėse programose CERN'e, Šveicarijoje. Už tuos darbus atsakingi CERN'o profesoriai su manimi palaikė ryšius ir pasiūlė mums taip pat dalyvauti. Jiems reikėjo prietaisų,

kurie atlaikytų labai stiprią spinduliotę.

Į tas tarptautines programas galėjo sėkmingai įsitraukti Vilniaus universiteto medžiagotyrininkai su savo naujomis medžiagomis. Taip pat ir mūsų Puslaidininkų instituto mokslininkų prietaisai labai tiko, dirbant su labai stipriu spinduliavimu. Mūsų siūlomas prietaisas yra daug atsparesnis už silicio daviklius. Ir būtent atsparus stipriam spinduliavimui yra mūsų detektoriaus optinis atsakas, taigi jo praktinio pritaikymo diapazonas labai platus.

Galime tik džiaugtis, kad Lietuvos fizikai ir toliau išlaiko tvirtas pozicijas tarptautiniame moksle. Pokalbio pabaigoje būtų įdomu išgirsti Jūsų, pripažinto puslaidininkų fizikos mokslo autoriteto, nuomonę apie savo sūnų Karolį Poželą kaip fiziką.

Kaip fizikas Karolis yra gana iš-

prusęs. Ir šiame darbe jo buvo gauta labai įdomių įrodymų: tai optinis detektoriaus atsakas, kitaip tariant, jo švytėjimas apšvietus rentgeno spinduliais. Detektorius generuoja infraraudonąją šviesą – tai reakcija, atsakas į rentgeno spindulius ar dalelių poveikį. Šį atsaką galima vadinti liuminescencija.

Be to, Karoliui pavyko įrodyti, kad ši liuminescencija didėja priklausomai nuo defekto kristale atsiradimo, ne vien nuo didėjančios spinduliuotės. Kitaip tariant, iš įvairių procesų kombinacijos galima gauti įvairius fizikinius duomenis. Karolis gana sėkmingai išnagrinėjo šį reiškinį.

Šiuo metu Puslaidininkų fizikos institute ir dirbu kartu su sūnumi. Tad visi mano šiuo metu daromi darbai taip pat yra ir Karolio nuopelnas.

Gediminas Zemlickas

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETO FIZIKINĖS ELEKTRONIKOS INSTITUTAS

skelbia viešą konkursą eiti šias mokslo darbuotojo pareigas:

Technologijų plėtros skyriuje: vyresniojo mokslo darbuotojo (1 vieta, 0,25 etato);

Konkursui pateikiamų dokumentų sąrašas:

- 1) prašymas leisti dalyvauti konkurse Instituto direktoriaus vardu;
- 2) po daktaro laipsnio suteikimo datos (mokslininkams) paskelbtų mokslo darbų sąrašas arba visų mokslo darbų sąrašas (neturintiems mokslo laipsnio);
- 2.1) įtrauktų į sąrašą mokslo darbų pirmųjų puslapių kopijos (prireikus, gali būti paprašyta pateikti visas šių darbų kopijas, po 1 egz.);
- 3) aukštojo mokslo diplomo, mokslo laipsnių diplomų, pedagoginių vardų atestatų kopijos (teikiant prašymą, su savimi turėti ir originalius dokumentus);
- 4) gyvenimo ir mokslinės-kūrybinės veiklos aprašymas;
- 5) papildomi dokumentai ir medžiaga, kuri nušviečia mokslinę ir pedagoginę veiklą arba kvalifikaciją (pretendento nuožiūra).

Papildomą informaciją teikia Instituto administratorė tel. (8 ~ 37) 313 432 arba el. paštas fei@ktu.lt.

Konkurso komisija priima dokumentus iki spalio 20 d. adresu: Kauno technologijos universiteto Fizikinės elektronikos institutas, Savanorių pr. 271, 50131 Kaunas.

Direktorius

Poželų šeima po apdovanojimo: mokslo premijos laureatas Karolis Požela su žmona Rasa, laureatas Juras Požela su žmona Rima ir dukra Elena bei Karolio sūnus Juras Požela

VITALIJA BARTUŠEVIČIENĖ
JOLITA BUTKIENĖ

Bolonijos propaguotojų grupės narės

Europos Sąjunga paskelbė ambicingus planus – iki 2010 m. tapti konkurencingiausiu ir sparčiausiai besivystančiu regionu (*Lisbon Strategy*, 2000). Tačiau tai galima pasiekti tik žiniomis grįstos ekonomikos sąlygomis, užtikrinančiomis subalansuotą ekonominę šalies plėtrą ir socialinę sanglaudą. Kokybiškas aukštasis mokslas yra vienas reikšmingiausių veiksnių, galinčių pastūmėti šiuos procesus pirmyn.

Svarbiausiuose Europos Sąjungos strateginiuose dokumentuose (*Sorbonos deklaracija*, 1998; *Bolonijos deklaracija*, 1999; *Prahos komunikatas*, 2001; *Berlyno komunikatas*, 2003) aukštojo mokslo institucijoms keliami nauji iššūkiai ir nauji tikslai, o Bolonijos procesas ir toliau išlieka aukštojo mokslo struktūrų reformų varomąja jėga. Tai ypač susiję su triapakopės laipsnių suteikimo sistemos įvedimu bei geresnės kokybės užtikrinimu. Jau šiandien yra ženklų, kad Europos šalys imasi spręsti valdymo, finansavimo ir aukštojo mokslo patrauklumo nacionaliniame lygmenyje didinimo uždavinius, o tai turėtų padėti užtikrinti aukštųjų mokyklų indėlį siekiant konkurencingumo, užimtumo ir ekonomikos augimo (*Komisijos Komunikatas*, 2005). Tačiau tik keletu aukštojo mokslo institucijų aukštu europiniu lygmeniu teikiama studijų kokybė bei patrauklumas neužtikrins tarptautinio Europos aukštojo mokslo konkurencingumo. Europinis aukštasis mokslas kaip bendra sistema liks toks silpnas, kaip silpniausias jos dalys, jei dauguma šios sistemos dalyvių netaps stiprios (Europos profsąjungų federacija, 2005).

Kokybės užtikrinimas taip pat akcentuotinas stiprinant pasitikėjimą bei didinant skaidrumą tarp įvairių aukštojo mokslo institucijų nacionaliniame ir europiniame lygmenyse bei tarp aukštojo mokslo tiekėjų ir socialinių partnerių. Kokybės vertinimas/akreditacijos procedūros yra svarbios siekiant pagrindinių Bolonijos proceso tikslų: didinti studentų ir akademinio personalo mobilumą (institucijoje, nacionaliniuose ir tarptautiniuose lygmenyse), siekti kvalifikacijų pripažinimo ir palyginimo bei gerinti absolventų įsidarbinimo kokybę. Norint įgyvendinti šiuos tikslus, reikia išorinį vertinimą atliekančioms agentūroms turėti bendrus kokybės užtikrinimo standartų ir gairių kūrimo principus, tikslus ir uždavinius. Iki šiol buvo mėginama pasiekti konvergenciją studijuojant bei lyginant detalius vertinimo/akreditacijos procedūrų aprašymus. Tačiau svarbiau suprasti ne kaip, o kodėl tam tikros vertinimo procedūros egzistuoja vienoje ar kitoje šalyje, tam, kad sukurtume bendrus europinius kokybės užtikrinimo standartus (ENQA, 2005).

Berlyno komunikatas – tarpiniai tikslai einant 2010-ųjų link

Praėjo daugiau nei dveji metai, kaip paskelbtas *Berlyno komunikatas* (2003), kuriuo Europos mokslo ir švietimo ministrai įsipareigojo palaikyti tolesnę aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo sistemos plėtrą instituciniame, nacionalinia-

Aukštojo mokslo studijų kokybės užtikrinimas Bolonijos proceso kontekste

Gedimino Žemlicko nuotrauka

me ir europiniame lygiuose bei akcentavo būtinybę sukurti bendras visai Europos aukštojo mokslo erdvei kvalifikacijų tarpusavio pripažinimo normas, standartus bei rekomendacijas. Berlyne pirmą kartą buvo oficialiai pažymėtas aukštojo mokslo institucijų (AMI) vaidmuo skatinant ir užtikrinant kokybę: „[...] institucinė autonomija reiškia, kad pirminė atsakomybė užtikrinant aukštojo mokslo kokybę tenka pačiai institucijai [...]“ (*Berlyno komunikatas*, 2003).

Ministrai paragino Europos kokybės užtikrinimo tinklą (ENQA) bendradarbiauti su Europos aukštojo mokslo institucijų atstovais (EURASHE), Europos studentų asociacijos atstovais (ESIB), Europos universitetų asociacija (EUA) ir „[...] sukurti kokybės užtikrinimo standartų, procedūrų ir rekomendacijų rinkinį“.

Kokybės užtikrinimo ir vertinimo agentūroms įdiegti ir užtikrinti adekvačią išorinio vertinimo (peer-review) sistemą ir Ministrams atsiskaityti per Bolonijos proceso grupę (BFUG – Bologna Follow-up Group) 2005 metais (Berlin Communiqué, 2003). Iki 2005 m. gegužės 19–20 d. Berge (Norvegija) vykšančio Bolonijos procese dalyvaujančių šalių švietimo ministrų susitikimo – konferencijos šalys įsipareigojo sukurti nacionalinį kokybės užtikrinimo modelį, kuriame būtų apibrėžtos dalyvaujančių institucijų atsakomybės, atliekamas institucijos vidinis (savianalizė) ir išorinis vertinimas, užtikrinamas studentų dalyvavimas, viešas rezultatų skelbimas, rekomendacijų įgyvendinimas, tarptautinių ekspertų įtraukimas ir bendradarbiavimas.

ENQA, vykdydama Berlyno komunikato įpareigojimą, kartu su EUA, ESIB, EURASHE, parengė dokumentą *Europos aukštojo mokslo erdvės kokybės užtikrinimo standartai ir gairės* (ENQA, 2005), kuris svarstytas ir patvirtintas Europos

švietimo ministrų susitikime Berge 2005 metų gegužės 19–20 dienomis. Šiame dokumente nurodyti europinių standartų ir gairių kūrimo principai, tikslai ir uždaviniai, pateikti vidinio ir išorinio vertinimo kriterijai bei standartai, taikomi išorinį vertinimą atliekančioms agentūroms.

Europiniai standartai ir gairės vidiniam kokybės užtikrinimui aukštojo mokslo institucijose

- Aukštojo mokslo institucijos kokybės užtikrinimui turi turėti politiką, procedūras ir strategiją, kurios būtų formalizuotos ir viešai skelbiamos. Dokumente akcentuojamas socialinių partnerių ir studentų įtraukimas.
- Programų ir kvalifikacijų aprobavimo, monitoringo ir periodiško patvirtinimo mechanizmai.
- Studentų vertinimas pagal iš anksto patvirtintus, paskelbtus bei nuosekliai taikomus kriterijus, taisykles ir procedūras.
- Adekvatūs ištekčiai bei palankios veiklos užtikrinimas kiekvienai programai bei studijų formai.
- Informacinės sistemos, užtikrinančios informacijos kaupimą, analizę efektyviam studijų procesų valdymui.
- Vieša naujausia nešališka kokybinė ir kiekybinė informacija apie studijų programas ir įgyjamas kvalifikacijas.

Europiniai standartai ir gairės išoriniam kokybės užtikrinimui aukštojo mokslo institucijose

- Išorinio kokybės užtikrinimo procedūros turi atsizvelgti į institucijoje taikomų vidinių kokybės užtikrinimo procedūrų veiksmingumą.
- Kokybės užtikrinimo procesų

tikslai ir uždaviniai turi būti apibrėžti pirmiau, nei sukurti patys procesai, viešai juos kartu su procedūromis publikuojant bei dalyvaujant šiame procese visoms suinteresuotoms šalims.

- Išorinio vertinimo sprendimai turi būti pagrįsti išankstiniais, viešai paskelbtais ir nuosekliai taikomais kriterijais.
- Visi išorinio kokybės užtikrinimo procesai turi atitikti jiems keliamus tikslus.
- Išorinių vertintojų išvados turi būti suprantamos ir prieinamos visoms suinteresuotoms šalims.
- Ekspertų rekomendacijos ar rekomenduojamas veiksmų planas turi turėti išankstines procedūras, kuriomis remiantis bus įgyvendintas.
- Išorinis aukštojo mokslo institucijų/programų vertinimas atliekamas periodiškai, pagal iš anksto nustatytą periodo trukmę bei patvirtintas procedūras.
- Kokybės užtikrinimo agentūros turi periodiškai skelbti ataskaitas apie vertinimo rezultatus, bendras tendencijas bei skleisti gerą patirtį.

Europiniai standartai kokybės užtikrinimo agentūroms

- Oficialiai pripažintos bei turi juridinį statusą.
 - Periodiškai vykdo kokybės užtikrinimo veiklą.
 - Turi pakankamus žmogiškuosius ir finansinius išteklius.
 - Turi aiškius tikslus ir uždavinius, suformuluotus agentūros misijoje.
 - Nešališkos ir nepriklausomos nuo aukštojo mokslo institucijų, ministerijos ar kitų socialinių partnerių.
 - Turi patvirtintas atsiskaitomybės procedūras.
- ENQA pasiūlė vykdyti ir pačių kokybės užtikrinimo agentūrų pa-

tikrinimą kas 5 metai bei sukurti Europos kokybės užtikrinimo agentūrų registrą. Artimiausiu metu bus siekiama, kad šalys pradėtų diegti kokybės užtikrinimo agentūrų kolegialų patikrinimą nacionaliniu lygmeniu.

Problemos ir iššūkiai aukštojo mokslo institucijoms, užtikrinant studijų kokybę

Kokybės užtikrinimas šiandieninėje besikeičiančioje Europos bei pasaulio realybėje tampa tam tikru iššūkiu aukštojo mokslo institucijoms tiek nacionaliniame, tiek ir tarptautiniame lygmenyje. Kaip teigiama *Berlyno komunikate* (2003), netgi pati aukštojo mokslo institucijos autonomijos idėja reiškia ir didesnę atsakomybę, ir atskaitomumo būtinybę prieš visus, suinteresuotus teikiama studijų kokybę: studentus, jų tėvus, absolventus, darbdavius bei vyriausybines institucijas. Tačiau šia prasme tenka konstatuoti, kad skirtingose aukštosiose mokyklose vis dėlto yra labai skirtingas specialistų parengimo lygis: aukštųjų mokyklų, kuriose parengiami neaukšto lygio specialistai, studentai neretai baigia studijas su daug geresniais pažymiais nei aukštųjų mokyklų, kurių specialistai parengiami geriau. Suprantama, kad taip neturėtų būti – studentų laimėjimų įvertis turėtų atspindėti studentų žinių ir gebėjimų lygį, o tam reikia visų tos pačios programos studentų žinias įvertinti pagal vienodą standartą (V. Nekrošius, J. Augutis, J. Dauroras ir kt., 2005).

Aukštosios mokyklos atsakomybės ir atskaitomumo didinimas diegiant kokybės užtikrinimo sistemas pats savaime dar negarantuoja studijų kokybės gerėjimo (Komisijos personalo dokumentas kuriant Europos kvalifikacijų sąrangą mokymuisi visą gyvenimą, 2005 m. liepos 8 d.). Todėl gerinant kokybę itin svarbiais akcentais tampa *Berlyno komunikate* (2003) deklaruoti siekiai – pačios kokybės sampratos kaip vertybės diegimas visiems aukštojo mokslo institucijos bendruomenės nariams, vienodas jos supratimas, kokybės užtikrinimo sistemų ir procesų orientavimas į gana platų vertinamų ir tobulinamų studijų kokybės parametų ratą: aplinkos, indėlio, proceso ir rezultatų aspektus, dėmesį sutelkiant į mokymosi rezultatus, vidaus kokybės užtikrinimo procesų „iliejimas“ į institucinį planavimą ir jų grindimas personalo ugdymo planais.

Vis dėlto visame šiame kontekste tenka pastebėti, kad studijų ar aukštojo mokslo institucijos veiklos bendrąją prasmę kokybės užtikrinimo realizavimas yra nepaprastai sudėtingas procesas. Kaip teigia K. Pukelis (2004), taip yra iš dalies todėl, kad kai kurios aukštojo mokslo kokybės fenomeno dimensijos matuojamos lengviau, kitos kol kas gali būti suvokiamos tik intuityviai, todėl sunku išvengti subjektyvumo. Dažnai atskirų aukštojo mokslo kokybės reiškiniių negalima lyginti dėl skirtingo lyginimo konteksto. Kitais atvejais aukštojo mokslo kokybės parametrai gali būti lyginami ir vertinami net ir skirtinguose kontekstuose. Dalis mokslininkų teigia, kad kokybė yra turimos patirties išdava, kiti mano, kad jos samprata suformuojama institucijai siekiant savo tikslų ir plėtojant kokybės kultūrą.

Gedimino Žemlėckio nuotrauka

Iš tų laikų, kai kanklės turėjo sielą

Atkelta iš 1 p.

Dainuojamasis raktas į Donelaičių kol kas nerastas

Kai pirmą kartą išgirdau Jus, gerbiamasis Danieliau Sadauskai, atliekant Martyno Mažvydo ir Antano Baranausko giesmes Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje vienos parodos atidarymo metu, pamaniau: juk šitaip į savo tikinčiuosius, parapijos avelas, per giesmes tikriausiai bylojo ir didieji mūsų sielų ganytojai – Martynas Mažvydas ir Antanas Baranauskas. Tai buvo tarsi balsas iš anapusbės.

Tam tikra prasme gal mes visi esame anapustiniai. Žmonija gyvena tamsoje, ir pasaulis prašvinta tik tada, kai kas nors uždega šviesą. Žinoma, tai metafora, bet jeigu žmogus nesilavins, neiššvies, tai ir gyvens tamsos pasaulyje.

Jūsų metafora atmintyje pažadina kitą lakią frazę, kurią prieš 200 metų savo veikale užrašė pirmasis mūsų krašto fizikochemikas Teodoras fon Grothusas: „Niekio nėra tamsesnio už šviesą, nors ji ir šviečia tamsoje“. Mokslinio pažinimo kelyje šviesos ir žinojimo niekada nebus per daug, nes kiekvienas žingsnis bematant sukelia naujus klausimus ir taip tarsi didina nežinojimą. Tai dar Sokrato išsakyta mintis. Būdami nuoseklūs turėtume tarti: absoliutus žinojimas, jei tu toks įmanomas, neišvengiamai turėtų mus atvesti prie visiškų tamsos, t. y. absoliutaus nežinojimo. Bet filosofavimo ir logiško mąstymo pinklės gali nuvesti per toli nuo mūsų užsibrėžtos temos. Kalta Jūsų metafora.

Vytautas Mačernis yra pasakęs: neaimanuokime, jeigu aplink tamsu, mes turime būti žibintais, patys turime sau pasiūlyti kelią...

Atsidėjote misijiniam, gilaus kultūrininko darbui, prikėlėte gyventi Martyno Mažvydo giesmes. Logiška manyti, kad prabilsite ir Kristijono Donelaičio balsu.

Ateityje to labai norėčiau. Ne vienam kompozitoriui esu sakęs: at-raskite dainuojamąjį raktą į Donelaičių. Karalius Dovydas

savo psalmes ne skaitė, o giedodavo pritariant psalteriui ar žydiškai gitarai. Giedodamas žodį pakėlė iki giesmės lygmens. M. Mažvydas yra tarsi piliakalnis, kurį pirmąjį pamėginom pažadinti 1997-aisiais, kai buvo minima jo *Katekizmo* 450 metų sukaktis.

K. Donelaičio kol kas pažadinti dainavimu dar nepavyko, nors ir mėginau sudominti kompozitorius. Man atrodo, kad tai labai įdomi kūrybinė užduotis, nes K. Donelaičio kūryba – tai ir labai gyvybingos liaudies gyvenimo scenų, ir etnografinių momentų, krikščioniškojo tikėjimo ir iš praeities gelmių ateinančių senųjų tautos moralinių, poetinių ir kitų vertybių klodai. Kol kas muzikinio rakto į Donelaičio kūrybą kompozitoriams nepavyko rasti.

Nesu muzikos žinovas, bet mūsų vaizduotėje Donelaitis iškyla kaip majestotiška figūra, kuriai muzikine kalba reikšti prireiktų stambių muzikinių masių, monumentalumo. Sunku

įsivaizduoti Donelaičių, giedantį tenoro balsu.

Algimanto Bražinsko operoje *Donelaitis*, mano galva, mūsų būrų poeto dvasia neatskleista, o Vladimiro Prudnikovo atliktas Donelaičio vaidmuo man atrodo gana tolimas nuo subtilaus lietuvininkų kunigo meninio charakterio, kokį norėtūsi matyti operos scenoje. Manau, svarbu perteikti lietuvių tautos požiūrį į tikėjimą, tautos praeitį ir kitus subtilius dalykus. Donelaičių tenorą gal ir sunku įsivaizduoti, nes tai pamokslininkas, moralistas. Gal

sukeltų šypsnį tenoro balsu būrams skaitomi moralai.

Antai stačiatikių bažnyčios šventikai gieda labai profesionaliais balsais itin žemomis gaidomis, stengiasi perteikti tarsi praamžio dvasią, balsas sklinda lyg iš požemio. Katalikų kunigai gieda kitaip: balsą kelia į viršų, mažiau išorinių emocijų, jie daugiau interpretuoja. Mūsų kunigai Šventojo Rašto žodį tiek neišnagrinėja kaip liuteronai, bet tezes atitinkamai išgieda ir tyliai kaip katalikai lietuviai kanklių balsu išsimeldžia.

Kaip Jums atrodo, kodėl Donelaičio poeziją mūsų kompozitoriams li-gi šiol sunku perteikti muzikinėmis priemonėmis?

Ne vienas mano prašytas kompozitorius mėgino rasti raktą į Donelaičio kūrybą, bet kol kas rezultatai nekokie. Man tai akivaizdu, nes neseniai iš naujo keletą kartų perskaičiau Donelaičio *Metus* ir pasakėčia. Gal mūsų tautos pajėgos per mažos, o gal pernelyg menkas domėjimasis mūsų literatūriniu paveldu – tik taip galiu paaiškinti, kodėl Donelaičio kūryba „negula“ į muziką.

Dvasinė šviesa svarbiau už fizinę

M. Mažvydo muzikinę „aukštikalnę“ esate iverkęs, tad ar Mažvydas neteikia rakto ir į Donelaičio poeziją? Tas pats lietuvininkų kraštas, ta pati kultūra, tik 200 metų skirtumas tarp abiejų mūsų literatūros milžinų. Juk negalima atmesti kultūrinės sąsajos.

Tęstinumo esama, nes giesmės ir grigališkasis choralas nelyginant požeminė upė tai iškyla į žemės paviršių, tai vėl tarsi grįžta į požemį. Tų giesmių giedotojai buvo paprastai kaimų žmonės, ne kokie profesionalai, tad grigališkąjį choralą traukdavo taip, kaip suprato – plačia krūtine, iš visos širdies. Pagaliau juk ir *Pater Noster* (*Tėve mūsų*) atėjo iš seniausių laikų, ir kiekviename krašte, kuris tą giesmę priėmė, išliko ir savita šios giesmės interpretacija.

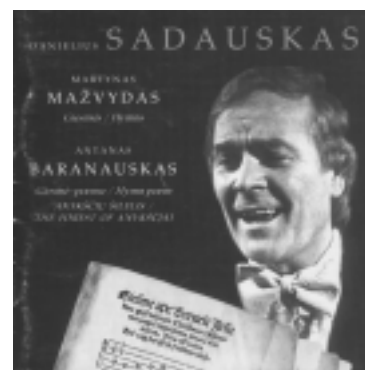
Sakote – giesmė, nes poteriai buvo išgiedami?

Būtent taip. Taip pat ir antikos poezija buvo dainuojama, pritariant liutnei, fleitoms ar kitam instrumentui. Homeras taip pat ne skaitė, bet giedodavo savo *Iliadą* ir *Odisėją*. Kūrė ir giedodavo, buvo aklas, visą gyvenimą priverstas gyventi fiziniame tamsioje, bet poezija jam padėjo matyti šviesą. Panašiai Liudvikas van Bethovenas, į senatvę apkurtes, sugebėjo parašyti didžiausią simfoniją. Dvasinė šviesa svarbiau už fizinę.

Beje, ir Sarbievijus, Vilniaus universiteto profesorius, XVII a. savo poeziją giedodavo. Matyt, savo eiles siekė kelti į giesmės lygmenį.

Kopimas į M. Mažvydo giesmių kalną

Vis dėlto Sarbievijui antikos literatūra ir dainuojamoji poezija buvo artimesnė, negu Danieliui Sadauskui ir mums visiems šiandien. Kaip atsiti-ko, kad profesionalus Filharmonijos

dainininkas, 25 metus dainuodamas įprastą klasikinių repertuarą, staiga ryžtasi visiškai naujam žingsniui? Žingsniui, kuris jam tikriausiai nesuteiks didesnio populiarumo tarp masinių klausytojų, į Jūsų koncertus nesusirinks tūkstančiai. Tarp intelektualų, šviesuolių rasite supratimą, pritarimą ir palaikymą, bet didžiumai „masinio skonio“ žmonių galite būti „balta varna“. Taigi kaip pasirinkote šį kūrybinį kelią?

Frydrichas Šileris yra pasakęs, kad gera daugeliui nepatikti, bet jei daugelis geria, autorius turi susi-

mąstyti. Labai taikliai pasakyta. Norint suprasti ir perteikti klasikinę lietuviškąją giedamąją poeziją, reikia gerokai padirbėti. Tą patį galima pasakyti ir apie klausytoją. Atlikėjas, giedodamas vieną giesmę, šimtą privalo turėti galvoje.

Filharmonijoje manęs niekada netenkino tai, kad atliekama taip mažai lietuviškos muzikos. Prisiminkime kad ir Lietuvos radijo programos: buvo reikalaujama, kad skambėtų apie 80 proc. tarybinių kompozitorių muzikos, apie 12 proc. – demokratiškos šalių ir ne daugiau kaip 8 proc. – kapitalistinių šalių. Buvome apriboti. Taip buvo tarybiniais laikais, taip liko ir dabar. Lietuvos muzikos akademijoje (dabar – Muzikos ir teatro akademija) per egzaminus studentas atlikdavo ariją, romansą, o lietuviško kūrinių kartais nė nereikėdavo atlikti, egzaminų komisijai pakakdavo ir dviejų pirmųjų kūrinių.

Daug ko nebuvo leidžiama dainuoti. Man pačiam neleido dainuoti *Oi neverk, matušėle*. Šią dainą mūsų muzikos klasikas Juozas Naujalis 1923 m. dedikavo lietuvių tautos dainiui Maironiui, pagal jo eiles parašė šį kūrinių. Vis dėlto man pavyko padainuoti šią dainą.

Kada tai įvyko?

Oi neverk, matušėle pirmą kartą atlikau per *Poezijos pavasarį*. Tai buvo ne liaudiškas variantas, bet J. Naujalis kūrinyje, parašytas smuikui, fortepijonui ir balsui. Plokštelėje (išleista bene 1982 m.) jau buvau įrašęs J. Naujalis jubiliejui, bet viešai jo dainuoti Filharmonijoje neleido. Rašytojų sąjunga pakvietė mane dainuoti *Poezijos pavasario* baigiamajame renginyje. Renginys turėjo vykti Paveikslų galerijoje, t. y. Katedroje, tad pasiūliau atlikti šį Maironio ir J. Naujalis kūrinių. Įspėjau organizatorius, kad Filharmonija šios dainos dainuoti viešai neleidi. Man buvo pažadėta, kad šį kūrinių pamėginsime atlikti tiesiogiai per televiziją transliuojamo dviejų valandų renginio pabaigoje. Ir iš tiesų šią dainą padainavau, o pirmą dieną paklausiau Rašytojų sąjungoje, kokie atsiliepimai – ar nebus sankcijų. Man buvo atsakyta: „Esame Rašytojų sąjunga ir tokius dalykus sprendžiame patys“. Kiek sprendė patys – kitas dalykas, bet daina buvo atlikta.

Vis dėlto Naujalis ir Maironio „Lietuva brangi“ per respublikines dainų šventes buvo atliekama. Žmonės kuždėjosi: kol šį neoficialų Lietuvos himną giedame, tol Lietuva gyva.

Pamenu, kaip pirmą kartą sovietmečiu buvo pagiedota *Lietuva brangi*. Tai buvo Paveikslų galerijoje, kuria buvo paversta Vilniaus arkikatedra. Visi bėgo klausytis kaip stebuklo.

Laiko dievas Chronas ryja valstybes, tautas, žmones, taip pat kultūrą. Rijo ir mūsų dainas. Man patiko tokia girdėta mintis: „Daina ne daina, kol jos nedainuojame, varpas – ne varpas, kol neskamba, o meilė – ne meilė, kol ja nesidalijama...“

Dievi širdies nebus per daug

Prisiminkime tą pirmą postūmį į Martyną Mažvydą.

Gastroliuodamas Tauragėje užėjau į knygyną. Tuo metu buvo įprasta ant palangių ar kokiame kamputyje išdėlioti nukainuotas knygas. Tokioje knygų krūvoje pamačiau 1947 m. pirmosios lietuviškos knygos 400 m. jubiliejui išleistą Martyno Mažvydo *Katekizmą*. Nusipirkęs pusvelčiui knygoje išvydau

Pradžia Nr. 6, 7, 11, 14

Niujorko politechnikos universiteto Bruklino profesorius Romualdas Švidrys bendrauja su *Mokslo Lietuva* ir pasakoja apie jėzuitų indėlį į modernaus mokslo plėtrą.

Ta beprotiška kelionių aistra

Pakalbėkime apie komunikacijos priemones kad ir XVII amžiuje. Kelionė iš Europos į Indiją ar Kiniją užtrukdavo mažiausiai kelis mėnesius, o vykstant karo veiksams ar iškilus gamtinėms kliūtims, kelionė galėdavo užtrukti ir pusę metų. Ne ką paprasčiau buvo keliauti į Pietų Amerikos kraštus. Kaip jėzuitai įveikdavo tas kliūtis, kaip sugebėdavo palaikyti ryšius su tolimiausiais kraštais?

Pusė jėzuitų, kurie iš Europos vyko į Kiniją ir Japoniją, žuvo kelyje. Vienus pasiglemžė stichijos sudužus laivui, užpuolus piratams, kiti mirė nuo skorbuto. Yra pavyzdžių, kaip jėzuitas kone po metų kelionės atvyksta į Makao, prie pat Kinijos krantų, ir po savaitės miršta visiškai išsekintas skorbuto. Iki kelionės tikslo buvo likę visai nedaug.

Jėzuitai nemažai lėšų investuodavo į kiekvieno savo nario išsilavinimą ir kvalifikaciją, tad stengdavosi išsaugoti savo narius. Tose kelionėse į tolimus kraštus kartais kai kuriuos misionierius išlaipindavo keliams mėnesiams pakelėje – sustiprėti. Antai Michalas Piotras Boymas, kurį kinai vadins Pu Cze-juen Mi-ko, išlaipintas tris mėnesius praleido Brazilijoje. Jis laiko dykai neleido, tuojuo ėmėsi botanikos tyrinėjimų ir surinko vertingos medžiagos. Kitų likimas būdavo liūdnesnis – skubant nuvežti į paskyrimo vietą ir neišlaipintus Pietų Afrikoje ar Goa uoste Indijoje, leidyvius pristatydavo į Kiniją, ten jie dėl išsekimo atiduodavo Dievui „dūšią“.

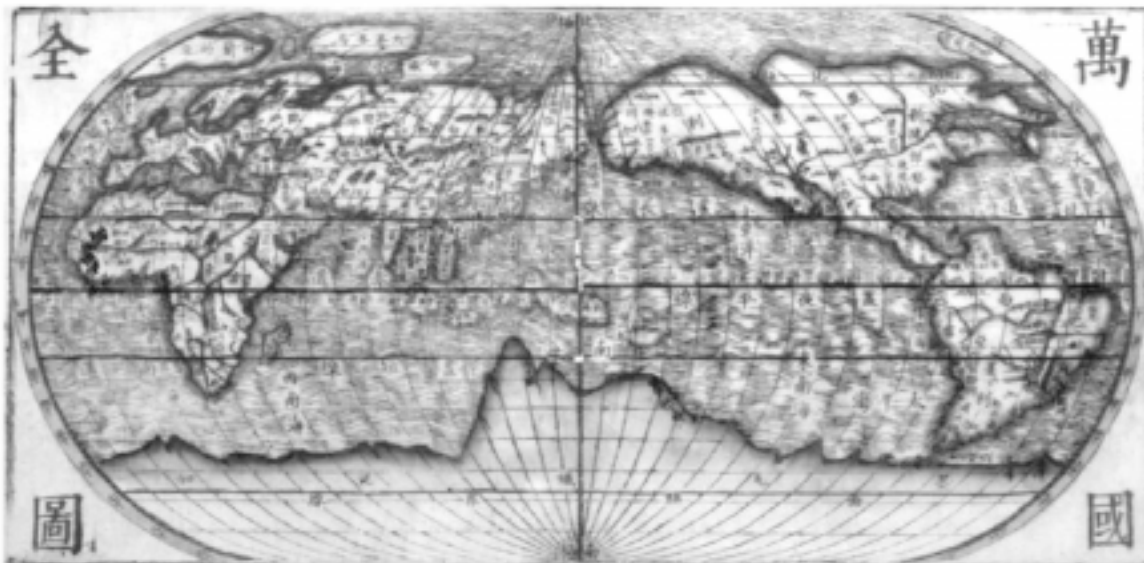
Daug žalos jėzuitams padarydavo piratai. Malaizijos ar kitų Tolimųjų Rytų kraštų piratai manydavo, kad jėzuitai labai turtingi, todėl pagrobėdavo juos ir reikalavė išpirkos. Kadangi jėzuitų niekas neišpirkinėjo ir jokių turtų jie neturėjo, tai piratai, palaukę kelis mėnesius, kartais juos nužudydavo.

Pavyzdžiui, lenkas jėzuitas Bakovskis (Bakowski) po visų vargų galiausiai pasiekė Kiniją, bet vienoje provincijoje vos galo negavo, buvo sumuštas, slapstėsi, bet vėliau buvo išstremtas iš Kinijos. Nusigavo į Filipinus, bet didesnių darbų nenuveikęs mirė Maniloje. Panašaus likimo sulaukė ir daug kitų jėzuitų išsirengusių jėzuitų.

Kadangi kelionė per Atlanto ir Indijos vandenynus į Kiniją buvo labai pavojinga, tai 26 jėzuitai skirtingu metu mėgino rasti kelią į Kiniją sausuma.

Tokia buvo jų misija – rasti naują kelią į Kiniją. Tarp tų 26 jėzuitų buvo trys lenkai. Keliems jėzuitams pavyko sausuma nuke-

Modernusis mokslas ir jėzuitai (5)

Garsiojo jėzuitų mokslininko ir misionieriaus Kinijoje Mateo Ričio sudarytas pasaulio žemėlapis

liauti į Kiniją, bet kelionė užtruko ilgiau negu laivu. Vienas portugalas keliavo per Gobio dykumą, Himalajus, Indiją. Jam pavyko pasiekti Kiniją, bet iki Pekino nenukeliavo – mirė nuo išsekimo.

Trys lenkai keliavo per Rusiją, bet nieko nepesė, nes Rusija, bijodama jėzuitų įtakos, taip pat Lenkijos ir Lietuvos įtakos, pasipriešino tam žygiui. Apskritai jėzuitų siekiui rasti naujus kelius sausuma į Kiniją nebuvo lemta pasiteisinti.

Jėzuitai ir kinų porcelianas

Ir vis dėlto jėzuitai mokslo istorijoje paliko gilų pėdsaką. Nepaisydami vi-

Išties kelia nuostabą tai, kaip jėzuitai orientavosi, kas vyksta pasaulyje. Manau, daug įtakos turėjo kasmet jėzuitų rengiamos ataskaitos apie nuveiktus darbus. Vilniaus universiteto bibliotekoje man teko peržiūrėti keletą tomų jėzuitų mokslinių ataskaitų. Aprašomi Lietuvos jėzuitų provincijos darbai, skaičiuojamos jėzuitų pajėgos. Jau ne kartą mūsų pašnekesyje minėtame žurnale *Lettres edifiantes* yra daug žinių apie herojišką jėzuitų kankinių mirtį. Kaip tik neseniai Paryžiuje man teko tame žurnale skaityti, kaip vienas jėzuitas ištyrinėjo kinų porceliano gamybos principus. Pateikiamos gamybos techninės detalės. Kai tos žinios pasiekė Prancūziją, ten pradėtas gaminti tikras porcelianas.

Ar Europoje pirmiausiai ne Saksonijoje buvo pradėtas gaminti porcelianas, ir būtent valdant Augustui Stipriajam, Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui?

Europoje buvo trys kraštai, kur buvo išplėtotas porceliano gamyba, ir į kiekvieną iš jų ta technologija atkeliavo skirtingais keliais. Kodėl pagarsėjo XVIII a. Saksonijos porcelianas? Išties karalius Augustas Stiprusis buvo pakvaišęs dėl porceliano – visus pinigus išleisdavo porceliano gaminiams.

Tai štai karaliaus aplinkos žmonės ėmė sukti galvą, kaip porceliano gamybą būtų galima įsisavinti pačioje Saksonijoje, tada karaliui nereikėtų taip išlaidauti. Alchemikas Johanas Frydrichas Betgeris (Böttger, 1682–1719 m.) buvo uždarytas į kalėjimą, kad nepabėgtų, jam į pagalbą buvo paskirtas chemikas Erenfriedas Valteris von Tširnhausas (Ehrenfried Walter von Tschirnhaus

1651–1708) – jie turėjo išspręsti porceliano gamybos mįslę. 1709 m. gamybos paslaptis buvo atskleista ir jau kitais metais porcelianas pradėtas gaminti. J. F. Betgeris ir buvo Meiseno porceliano gamybos pradininkas. Jis Saksonijoje įsteigė porceliano dirbtuves.

Anglijoje ir Prancūzijoje su jėzuitų pagalba gaminti porcelianą išmokta vėliau. 1685 m. Prancūzijos karalius nusiuntė šešis jėzuitus į Kiniją, kartu norėdamas, kad jie išgautų ir porceliano gamybos paslaptis. Nuo to laiko prasidėjo Portugalijos ir Prancūzijos jėzuitų skilimas. Mat ligi tol portugalai turėjo monopolį ryšiu su Kinija, kontroliavo į tą šalį vykstančius europiečius jėzuitus. Visi europiečiai, norintys keliauti į Kiniją, turėdavo vykti į Lisaboną ir iš ten plaukti portugalų laivais. Bet štai išaugo Prancūzijos laivynas, ir portugalų monopolį paveržė prancūzai.

Pasaulio dalybose

Nejau tik laivyno stiprumas turėjo įtakos portugalų jėzuitų ekspansijai į Kiniją? O kokia buvo Romos popiežiaus, pagaliau Šventosios Romos imperijos imperatoriaus politika ir strateginiai tikslai?

Kai buvo atrastas Amerikos žemynas, popiežius padalijo pasaulį į įtakos zonas: į Rytus skverbti buvo suteiktas monopolis portugalams, o į Vakarų – ispanams. Vėliau kilo neiškumų dėl Filipinų: ar šis kraštas yra į Rytus, ar į Vakarus. Atsitiko taip, kad Filipinai turėjo priklausyti ispanams.

O Brazilija – portugalams? Ar jėzuitų galvoje nesusimaišė pasaulio šaly-

Braziliją atrado portugalų keliautojai, tad Portugalija ir „pasisavino“ šį kraštą. Vyko nuožmi kova dėl prioriteto. Vis dėlto iki XVII a. pabaigos portugalai turėjo oficialią patronažą teisę į Rytų kraštus.

Prancūzijos karalius Liudvikas XIV savo kraštuose darė tikslus žemėlapius. Tam buvo naudojami naujai astronomijos atradimai, tiksliai nustatomos vietovių koordinatės. Prancūzija, norėdama orientuotis jai priklausančiuose kraštuose, stengėsi turėti tikslus Amerikos ir Tolimųjų Rytų kraštų žemėlapius. Tai štai

tie šeši į Kiniją siunčiami jėzuitai, apie kuriuos užsiminiau, buvo geri matematikai, astronomai, kartografinai ir kitų dalykų žinovai.

Portugalai pamažu ėmė prarasti monopolį ryšiams su Rytais. Tam įtakos turėjo ir iš Prancūzijos į Kiniją keilavusių jėzuitų mokslinės kvalifikacijos. Jie buvo geri matematikai, ir Pekine savo žiniomis bei gebėjimais nustebe Kinijos imperatorių. To nesugebėjo padaryti portugalai, nes nors pusė atvykėlių į Kiniją iš Europos ir buvo portugalai arba vyko per Portugaliją, bet tarp jų buvo labai mažai sumanių matematikų. Pačioje Portugalijoje matematikų buvo nedaug.

Prancūzai labai sparčiai ima įsivirtinti Kinijoje. Iš imperatoriaus gauna žemės statydintis savo bažnyčias ir vienuolynus. Taip visai atsiskiria nuo portugalų. Akivaizdu, kad tarp Prancūzijos ir Portugalijos jėzuitų didėja įtampa, atsiranda skilimo požymių.

Ar galima sakyti, kad nepaisant jėzuitų ordino veiklos tarptautinio, visuotinio tarnavimo Romos katalikų bažnyčiai pobūdžio, po truputį pradėjo rasti tam tikrą priklausymo atskiroms valstybėms požymių? Šiuo atveju – atstovavimo Prancūzijos ir Portugalijos interesams?

Atsiranda supratimas, kad atstovaujama ne tik Jėzuitų ordinui, bet ir savo valstybės interesams. Jėzuitai dažnai priešindavosi ispanų ar prancūzų kilmės popiežiams, nes įtardavo, kad šie atstovauja savo šalies karaliui.

Ši veikla siejama su kolonijine Europos valstybių politika?

Ispanai ir portugalai turėjo kolonijų nuo XVI a., o prancūzai, olandai ir britai į šias pasaulio dalybas atėjo vėliau. Kolonijinė politika ir krikščionybės platinimo reikalai tarpusavyje buvo glaudžiai susipynę. Olandai portugalus išstūmė iš Indonezijos ir kitų vietovių Tolimuosiuose Rytuose, iš Pietų Afrikos. Jie net apie 40 metų šeimininkavo Brazilijos pakrantėse. Vėliau olandus daug kur išstūmė anglai. Taip Šiaurės Amerikoje buvęs olandų miestas Niu Amsterdams paverto anglų miestu Niujorku.

Vadinasi, didžiųjų geografinių atradimų metų ėmė keisti pasaulio perdalijimų laikotarpis, ir jėzuitai tuose procesuose atliko toli gražu ne paskutinį vaidmenį. Vis dėlto štai ko norėčiau paklausti. Kas vertė tėvus ir brolius jėzuitus rinkti dažnai nedėkingą keliautojų į kitus žemynus, necivilizuotus kraštus, likimą? Nejau tik tikėjimas savo misijos būtinumu, noras atvesti netikėčiuosius arba kitatikius į „tikrąjį tikėjimo šviesą“? Pagaliau, kiek tai priklausė nuo pačios asmenybės norų, o kiek nuo Jėzuitų ordino strateginių užmojų?

Jėzuitai vykdė tris misijas. Viena jų – vykti į kitus kraštus ir atversti vietos gyventojus į krikščionybę.

Norėdamas vykti į Tolimuosius Rytus, jėzuitas turėdavo paduoti prašymą savo ordino generolui. Dažnai tie prašymai būdavo atmetami. Jeigu pretendentas būdavo negabus užsienio kalboms, neturėjo pakankamos mokslinės kvalifikacijos, į tolimas misijas negalėdavo pretenduoti. Juk į Kiniją vyko ne bet kas, o jėzuitų elito elitai. Į Kiniją galėjo vykti tik išties puikų išsilavinimą turintys jėzuitai, nes į Kiniją buvo tas svarbiausias prizas, kurio siekė visi krikščioniškieji ordina.

Kinams reikėjo mokslininkų jėzuitų

Aukštos erudicijos, puikaus išsilavinimo jėzuitai ir Europos šalių sostinėse būtų gavę puikias pareigas

Kinijos imperatorius į savo karinius žygius veždavęs ir dailininką Džiuzepę Kastiljonę, kad šis „fotografuotų“ jo laimėjimus. Paveikslas nutapytas ant šilko maždaug 1738–1739 m., saugomas Pekino rūmų muziejuje (Kinija)

sy sunkumų, jie rengė tikslingus mokslines ekspedicijas į neištirtus kraštus, ir jose sukauptą tyrinėjimų medžiagą vėliau ar kitaip pasiekdavo Europą.

tas į kalėjimą, kad nepabėgtų, jam į pagalbą buvo paskirtas chemikas Erenfriedas Valteris von Tširnhausas (Ehrenfried Walter von Tschirnhaus

universitetuose, didikų rūmuose ar valstybės tarnyboje. Kas jėzuitus vertė rinktis erškėčiuotą gyvenimo ir veiklos kelią? Juk turėjo būti ir tam tikra žmogiškoji motyvacija.

Toks buvo tų žmonių pašaukimas, jie buvo ne tik mokslo žmonės, bet ir misionieriai. Jų pareiga buvo priėti prie valdovų ir valdančiųjų luomo. Gauti tolerancijos verdiktą Kinijos imperatoriaus rūmuose galėjo ne bet kas, o jėzuitai tai pasiekė.

Kaip jėzuitus sutikdavo svetimų kraštų valdovai? Kaip svečius ar kaip priešus? Gal iš jėzuitų misijų savajame krašte jie galėjo turėti naudos?

Siamo ar Tonkino (Šiaurės Vietnamo) valdovai norėjo pasikviesti iš Europos astronomų, matematikų ir kitų sričių mokslininkų. Tačiau kai jėzuitai imdavo rūpintis ne tiek astronomija, kiek misijomis, tų šalių valdovai bematant atšaldavo, ypač pradėjus valdyti naujiems sosto paveldėtojams. Jėzuitams net tekdavo pustyti padus, nes naujojo valdovo pomėgiai dažnai skirdavosi nuo pirmtako.

Užtekdavo jėzuitams kitoje šalyje pastatyti bažnyčią ar kokį kitą statinį, tuoj pat atsirasdavo pavyduolių, skundikų, norinčių, kad jėzuitai būtų išvyti, o tie statiniai atitektų jiems.

Svarbiausia – mokėti skaityti Dangaus ženklus

**Gal Kinijoje ir atsirasdavo keistuo-
lis imperatorius, kuris būdavo pasiry-
žęs iš Europos kvieisti mokslininkus,
dažniausiai jėzuitus, bet juk jis rūpino-
si ne tiek mokslu savo šaliai, kiek
mokslu savo rūmams, dvarui.**

Kinijoje astronomija galėjo užsiimti tik imperatoriškųjų rūmų astronomai ir tik rūmų teritorijoje. Mat pagal kinų tikėjimą imperatorius yra tarpininkas tarp Dangaus ir savo pavaldinių. Dangaus ženklai rodo, ar imperatorius teisingai valdo kraštą. Jeigu ženklai rodo, kad neteisingai, tai tokį imperatorių galima nuversti. Dažniausiai tie ženklai būdavo „palankūs“ imperatoriui.

Veikė ištisa hierarchijos sistema: vaikai turėjo klausyti tėvo, tėvas – vietinio valdininko, valdininkas – imperatoriaus, o imperatorius – Dangaus ženklų. Mokslas galėjo padėti skaityti tas Dangaus ženklų reikšmes.

Nuo XVIII a. ketvirtą dešimtmečio Kinijoje jėzuitai jau nebegalėjo veikti kaip misionieriai. Imperatorius juos toleravo tik dėl aukštųjų mokslinių kvalifikacijų. Todėl į Kiniją iš Europos buvo priimami astronomai, matematikai, architektai, dailininkai. Šių profesijų asmenys buvo pageidaujami, kviečiami atvykti. Augustijonų ir pranciškonų vienuoliai apskritai buvo išvaryti iš Kinijos, nes jie nebuvo taip gerai išsilavinę. Atvykėliai negaudavo jokios algos, bet turėdavo dirbti imperatoriui. Už tarnybą būdavo pakeičiami į antros klasės mandarinus. Mirus ypač vertintiems specialistams, imperatorius kartais malonėdavo apmokėti jų laidojimo išlaidas.

Žinodami imperatoriaus pomėgius ir skonį, jėzuitai sugebėdavo iš Europos parsikviesti tą žmogų, kurio labiausiai reikėdavo. Kartą į Kiniją atvyko italis architektas ir dailininkas Džiuzepė Kastiljonė (Giuseppe Castiglione, 1688–1766 m.). Jis labai puikiai piešdavo arklius, o imperatorius buvo tiesiog pamišęs dėl arklių. Kinai nekabindavo paveikslų ant sienos, bet į ritinį susukdavo paveikslą – iš šilko ar popieriaus. Be to, kinai iki Dž. Kastiljonės nemokėjo

paveiksluose perteikti perspektyvos. Imperatoriui taip patiko Dž. Kastiljonės paveikslai, kad jis menininkui suteikė didelę kūrybinę laisvę ir galimybes kurti.

Kartą Dž. Kastiljonė parodė imperatoriui Paryžiaus Versalio rūmų paveikslą. Sužavėtas imperatorius liepė tokius pat rūmus statyti jam. Dž. Kastiljonė tapo tų rūmų architektu ir vyriausiuoju dekoruotoju. Tie „Versalio“ rūmai buvo pastatyti netoli Pekino didžiuliam parke.

Dž. Kastiljonė dirbo imperatoriui be atlyginimo, bet nesiskundė, nes jėzuitai ir jų kvietinis dailininkas tikėjosi, kad ilgainiui imperatorius pasikrikštys. Su imperatoriumi naują tikėjimą priimtų mandarinai ir visi kinai.

Vadinasi, jėzuitai turėjo ir viešai nedeklaruojamų siekių? Tada lyg ir negalime kalbėti apie jų interesų nuosirdumą?

Misija yra misija. Jėzuitams Kinijoje patiko tai, kad ištikus nederliaus metui, iš valstybės aruodų žmonėms buvo dalijami grūdai. Jėzuitai taip pat prisidėdavo prie tų valstybės aruodų išlaikymo. Darė žmonių ir Dievo meilės vardan, bet turėjo ir savo svarbiausią uždavinį – platinti krikščionybę.

Jėzuitai imperatoriaus Akbaro dvare. Vienas iš jų – imperatoriaus patarėjas Bento de Gojas (Goes, 1562–1607 m.) – išsirengė ieškoti sausumos kelio į Kiniją. Jis keliavo iš Agros miesto prisidėjęs prie pirklų karavano ir persirengęs armėnų pirklui. B. de Gojas perkopė Himalajų kalnus, perėjo Gobio dykumą ir po trijų metų pasiekė Kinijos šiaurinę sieną, tačiau greitai mirė nuo išsekimo

Mokyti išminties

Neseniai teigėte, kad jėzuitai nebuvo turtingi, neįstengdavo sumokėti išpirkos piratams, o štai dabar tvirtinate, kad jie nuo bado padėdavo gelbėti badaujančios provincijos valstiečius. Kaip čia yra?

Labai paprastai. Jeigu jėzuitas, turintis mediko išsilavinimą, išgydy-

davo turtuolio žmoną ar vaiką, jam būdavo dosniai atsidėkojama. Tuos išteklius jėzuitai galėdavo skirti vargšams šelpti. Tačiau imperatoriaus rūmuose jie jokio atlygio negaudavo, nebent kokių dovanų už paslaugas.

Kinijoje tik labai gabūs žmonės pakildavo į valdininkų pareigas. Visas kaimas šelpdavo gabesnį jaunuolį, nes jeigu jam pavykdavo, užimti aukštas pareigas, tai kaimas galėdavo susigrąžinti savo investiciją. Ši sistema tuo gera, kad Kinijoje galiojo egzaminų sistema ir negabūs valdininkų vaikai negalėdavo automatiškai užimti tėvų vietą. Taigi vykdavo pareigūnų ir valdininkų kaita. Neišlaikęs egzaminų negalėdavo vadovauti kitiems.

Stengiamasi stiprinti valstybės valdymo aparatą, mandarinų padėtį, todėl reikia, kad jie įgytų gerą išsilavinimą. Kiek šioje kinų mokymo sistemoje galėjo būti naudingi jėzuitai?

Nemanau, kad galėjo būti naudingi. Visa, ką kinams reikėjo studijuoti, kokiems egzaminams rengtis, buvo ne matematika ir ne fizika. Pakako Konfucijaus raštų, bet tai nieko bendra neturėjo su mokslu taip, kaip mes jį dabar suprantame.

Tai buvo išminties mokymas?

Galima taip sakyti. Gabūs, raštingi žmonės įsisavindavo Konfucijaus filosofiją, galėdavo ją komentuoti, panaudoti jos mintis kasdieniame gyvenime. Būdavo išmintingų valdininkų, bet jie siekdavo ne mokslo, o galimybės praturtėti.

Tad ko reikėjo kinų imperatoriui, kai jis telkė jėzuitus matematikus, astronomus, architektus? Tai rūpinimasis Kinijos valstybe ar tik savuoju imperatoriaus dvaru, savo galios stiprinimu?

Atvykę į Kiniją jėzuitai netruko suvokti, kaip chaotiškai kinų astronomai suvokia astronomiją. Buvo dvi mokyklos, kurių atstovai imperatoriui rengdavo astronominius kalendorius. Buvo kinų astronomai, kurie turėjo senovėje iš Graikijos Kiniją pasiekusių žinių. Tai kinų sistemos astronomija. Kita sistema – VIII a. musulmonų. Jie rėmėsi iš Graikijos perkeltomis Ptolomėjaus idėjomis. Kai Kiniją užkariavo mongolai, jie pasikvietė iš Persijos musulmonus ekspertus, o šie tą Ptolomėjaus sistemą ir atsivežė į Kiniją.

XVI a. pab.–XVII a. pr. į Kiniją atvykę pirmieji jėzuitai, tarp jų ir mūsų minėtas Mateo Ričis (Mateo Ricci), įsitikina, kad kinų astronomija moksliniu požiūriu nedaug ko verta. Kinai nesugebėdavo net tiksliai nustatyti Saulės ir Mėnulio užtemimų. Imperatoriui kinai astronomai rengdavo kalendorius, iš kurių būdavo galima nustatyti verslui

ir sandoriams tinkamas dienas, laiką, kada tinka pradėti karo veiksmus. Yra žymi ceremonija, kurios metu imperatoriui privalu išarti pirmąją vagą – reikėdavo nuspėti tą dieną.

Kinai neturėjo gerų techninių priemonių apskaičiuoti astronominius reiškinius, bet naudojosi lentelėmis, kuriomis remdamiesi mėgindavo nustatyti, kada turėtų vykti vieni ar kiti įvykiai. O jėzuitai su moderniomis priemonėmis tuos skaičiavimus atlikdavo kuo tiksliausiai. Imperatorius netrukus įsitikino, kad jėzuitų kompetencija daug aukštesnė už kinų astronomų. Todėl jėzuitai įsitvirtino imperatoriaus rūmuose, bet tai visiškai nesujė su Kinijoje naudota talentų ugdymo sistema. Kiniją valdė mandarinai, ir ta sistema buvo sukurta rengti mandarinus.

Imperatoriui mokslas buvo reikalingas tam, kad būtų galima nuspręsti, ką Danguis mano apie imperatoriaus sprendimus ir valdymą. Tuo, ką pavykdavo „perskaityti“ iš Dangaus ženklų, reikėjo pozityviai paaikškinti imperatoriaus žemiškas pastangas.

Siekiant svarbiausio prizo – krikščioniškosios Kinijos

Jėzuitai taikėsi prie Kinijos sąlygų, kentė nepatogumus dėl ateities, nes Kinija buvo didžiausias įsivaizduojamas prizas, kokį būtų laimėjusi krikščionybė, jeigu būtų pavykę pakrikštyti tą šalį.

Ar tokia galimybė buvo reali?

Pranciškonai, dominikonai ir augustijonai darė viską, siekdami sumažinti tokią galimybę, nes buvo įsitikinę, kad jėzuitai pernelyg toli nužengė stambeldystės keliu. Daugiau kaip 50 metų vyko „ritualo kontroversija“: vienu metu popiežius rėmė jėzuitus, bet XVIII a. pradžioje jau kiti popiežiai savo nuomonę pakeitė. Jėzuitus nuolat skundė kitų ordinų vienuoliai, Europoje jie dažnai atsidurdavo tarp popiežiaus ir karalių Burbonų, kurie nesutardavo. Visa tai sunkino jėzuitų padėtį. Klausydami M. Ričio patarimo, kaip reikia prisitaikyti, mokyti vietinių kalbų, jėzuitai kartais net per daug prisitaikydavo.

Gal pateiktumėte tokio prisitaikymo pavyzdį?

Kinai garbina savo protėvius. Jeigu jie pasikrikštytų, turėtų atsakyti jų garbinimo, o tai pernelyg didelė auka – taip jau tektų atsakyti savo kultūros ir kitų dvasinių vertybių, tradicijų, papročių. Kino akyse tai būtų didžiausias nusizengimas, nes jis netektų savo esybės. Todėl sveikatai maštantys jėzuitai mėgino krikščionybės sąvokas pritaikyti prie Konfucijaus mokymo. Gaunamas religinio sinkretizmo pavyzdys, savotiškas skirtingų religijų mišinys, kuris, vertinant iš Europos pozicijų, atrodo labai keistai. Katalikiškoji Europa priešinosi tokioms Kinijoje veikusiu jėzuitų pastangoms, o nedraugiškai jėzuitams nusiteikusiu ordinu požiūriu jėzuitai krito į pagonybės duobę. Garbinti protėvius, o ne Vienatinį Dievą – tai stambeldystė. Europoje buvo karštai ginčijamasi, ar tai stambeldystė.

Kai Europa pasipriešino tokioms jėzuitų pastangoms, galimybė pakrikštyti kinus tapo neįgyvendinama.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Italų dailininko Džiuzepės Kastiljonės ir Dingo Guanpengo piešinys ant šilko. Apie 1746–1750 m., paveikslas saugomas Pekino rūmų muziejuje (Kinija)

Kalbų tipologas
dr. Antonas
Cimerlingas
Salose

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Pernelyg ryškus akcentas rengiant taidomojo pobūdžio specialistus?

Galimas dalykas. Man sunku spręsti, kiek mokslui pavojingas vieno ar kito, tegul ir labai svarbaus, teorinio kurso stygius universitetuose. Vis dėlto pasaulinė patirtis rodo, kad teorinės disciplinos bent jau nekenkia, jeigu siekiama išugdyti išties aukštos kvalifikacijos vertėjus ir kitų kryptų kalbos baruose dirbančius specialistus. Manau, jog filologijos studijų programose būtina turėti kuo išsamesni teorinių disciplinų kursai – fonetikos, leksikologijos, gramatikos ir kiti. Labai svarbu, kad studentams būtų pateikiami ne tik savo, bet ir kitų šalių mokslininkų darbai. Tai reikalinga ir tam, kad nuvykęs į kitos šalies – Didžiosios Britanijos, Danijos, JAV – universitetą, studentas nesijaustų kaip iškritęs iš mėnulio. Gilesnis teorinių disciplinų išmanymas padeda lengviau prisitaikyti kitoje šalyje, o juk tai ir yra dar vienas fundamentinio išsilavinimo siekis.

Ilgesnis teorinis rengimas – ilgeja studijų kelias.

Iš dalies – taip, tačiau trumpėja adaptacijos laikotarpis išvažiuojant į Vokietiją ar Didžiąją Britaniją. Laiku įsisavinus tarptautinius akademinis reikalavimus su savo profesijos kolegoms jau galima bendrauti kaip lygiais su lygiais.

Svarbu išsaugoti ir buvusių mokslinių mokyklų privalumus

Man labai įdomu, kad visiškai panašiai kalbėjo ir lazerių fizikos atstovas iš Maskvos dr. Anatolijus Masalovas – pašnekesių su juo ciklą spausdiname „Mokslo Lietuvoje“. Visai kitos mokslo srities atstovas pastebėjo labai panašius trūkumus Lietuvos aukštojo mokslo sistemoje. Ir A. Masalovas, ir

teigiamų, ir neigiamų elementų. Svarbiausias neigiamas bruožas, bent jau humanitarinių mokslų srityje, buvo tai, kad mokslo žmonės – dėstytojai, studentai – negalėjo laisvai keliauti, mažai bendravo su kolegomis iš kitų šalių. Tačiau uždaroje sistemoje priversti gyventi mokslo žmonės jautė būtinybę „atitikti lygį“ ir bent jau kalbotyra buvo pasaulinio lygio. Net drįsčiau teigti, kad kalbotyroje nemažai mokslininkų buvo aplenkę savo laiką, XX a. septintuoju ir aštuntuoju dešimtmečiais sukurtos teorijos to meto sąlygomis negalėjo būti tiesiogiai taikomos mokslinėje praktikoje. Tik XX a. paskutiniame dešimtmetyje ir XXI a. pradžioje kai kurias tų idėjų ima kultivuoti Vakarų mokslininkai, deja, visiškai mūsų necituodami ir tarsi nė nesiremę. Tokia skaudi mokslinio gyvenimo tikrovė.

Labai blogai ir tai, kad tam tikru metu tarybiniai humanitariniai mokslai nustojo sektti, kuo užsiima Vakarų kolegos. Tarybinis humanitarinis mokslas jautėsi galintis veikti savo paties mokslinėje erdvėje, o tai jau būdinga imperiniam mąstymui, kuris reiškėsi ir moksle.

Dabar padėtis kitokia. Rusijos lingvistai daug keliauja po pasaulį, daugelis jų dirba užsienio šalyse. Į Rusijos universitetus ir mokslo centrus atvyksta užsienio kolegų – ir jaunų, ir labai patyrusių, keičiamės studentais su užsienio šalių universitetais. Dėl visų šių priežasčių iš dalies prarandami anksčiau turėti mokslinių mokyklų privalumai. Tuo džiaugtis, aišku, negalime.

Teorinė kalbų tipologija – visiems nauja sritis

Kaip Jums iš šalies atrodo Lietuvos humanitarinių studijų sistema?

Kalbą nagrinėti kaip bet kurį fizinį objektą

Tai kalbininko mokslų daktaro Antono Cimerlingo (Anton Zimmerling) nuomonė. Ją A. Cimerlingas **Mokslo Lietuvai** tai išdėstė Salose, Rokiškio rajone, kur vasarą vyko Trečioji kalbotyros vasaros mokykla. A. Cimerlingas dirba Maskvos valstybiniame atvirajame pedagoginiame universitete ir Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institute. Kalbėjomės apie kalbų tipologiją, gilindamiesi gal ne tiek į šio mokslo specifines subtilybes, kiek į bendresnius dalykus, kurie galėtų rūpėti kiekvienam kalbos vartotojui.

Naujų teorinių disciplinų galėtų būti daugiau

Dar prieš prasidedant Salų kalbotyros vasaros mokyklai teko išgirsti, kad į ją verta vykti vien dėl dr. Antono Cimerlingo paskaitų. Tad kuo jos taip domina Lietuvos kalbininkus?

Galimas dalykas, taip galėjo teigti teorinės tipologijos dalykais besidomintys kalbininkai. Kaip tik teorinė tipologija yra mano mokslinės veiklos sritis. Jos išvados daromos iš pasaulio kalbų, turinčių bendrų bruožų, tyrinėjimo ir lyginimo. Visai įmanoma ir daug paprasčiau tą susidomėjimą paaiškinti: tai mokslo žmonėms būdingas smalsumas. Tie kalbininkai dar nebuvo klausęsi mano paskaitų, tad gal puoselėjo per daug vilčių.

Mokslo pasaulyje įprasti reklamos dėsniai negalioja, manau, kad šiuo atveju susidomėjimą lėmė pasaulio kalbų tipologijos sritis ir, žinoma, lektorius asmenybė.

Man regis, įtakos turi ir Lietuvos aukštosiose mokyklose įsitvirtinusi dėstytojų sistema: labai svarbūs teoriniai kursai ne visada įtraukiami į būtinų disciplinų sąrašus. Teorinio pasirengimo spragas tenka lopyti vasaros mokyklose, kurias organizuoja prof. Akselis Holvutaus (Axel Holvoet) ir jo koman-

da. Man labai smagu dalyvauti šioje Trečiojoje Salų kalbotyros vasaros mokykloje.

Jūs pastebite vieną iš mūsų būsimųjų kalbininkų, matyt, apskritai filologų, rengimo problemų. Kaip gali atsitikti, kad kalbotyros mokslo pasaulyje pripažintiems naujiems teoriniams kursams, kad ir teorinei tipologijai, lyg ir neatsiranda vietos mūsų universitetų privalomuosiuose kursuose?

bos istorija, bet užsienio kalbų teorinės gramatikos ir bendrosios gramatikos kursai, juo labiau teorinės tipologijos kursai, lieka nuošalyje. Jei ir skaitomi, tai nereguliariai.

Pastaruosius dvejus trejus metus man teko vadovauti Vilniaus universiteto Skandinavistikos katedros magistrantams. Įsitikinau, kad studentai gana gerai išmokdavo kalbą, bet toli gražu ne visada būdavo išklause

Kalbininkai Pandėlio bažnyčios šventoriuje

Man sunku atsakyti, nes nesu gerai susipažinęs su Lietuvos universitetinio rengimo programomis. Galimas dalykas, rengiant filologus ir lingvistus Lietuvos universitetuose pirmiausia orientuojamasi į pačių kalbų dėstytojų ir pažinimą kraštų, kuriuose paplitusios tos kalbos. Tai dalykai, tiesiogiai susiję su taikomaisiais aspektais. Kiek man žinoma, Lietuvoje dėstoma kal-

skandinavų kalbų teorinės gramatikos, tų kalbų istorijos kursus, taip pat Europos kalbų tipologijos kursą. Todėl Vilniaus universiteto Skandinavistikos katedra, siekdama užpildyti magistrantų pasirengimo „baltas dėmes“ kvietėsi mokslininkus iš kai kurių Europos šalių.

Kur slypi dabartinio filologų rengimo mūsų universitetuose pavojus?

dabar štai Jūs pasigendate kaip tik šiuolaikinių teorinių disciplinų, specialiu kursu mūsų studentams. Ar nebus taip, kad strimgalviais metęsi į Vakarus, patys nepastebėdami praradome kai ką labai svarbaus, ir to padariniai jau ima ryškėti mūsų aukštojo mokslo sistemoje?

Buvusios Tarybų Sąjungos aukštojo mokslo sistema turėjo ir labai

Kokius privalumus ir trūkumus išvylėte?

Vertinti Lietuvos humanitarinio aukštojo mokslo sistemą naujoje demokratinėje epochoje nėra paprasčiausia. Man regis, tos studijų sistemos pagrindai buvo suformuoti tarybiniais metais ir to nereikėtų baimintis. Tenka nemažai bendrauti su Lietuvos lingvistais ir filologais tarptau-

tinėse konferencijose, kituose moksliniuose renginiuose. Man malonu pastebėti, kad lietuviai mokslininkai taip pat dėmesingi ir Vakarų, ir buvusios Tarybų Sąjungos šalių mokslui.

Ir vis dėlto dėmesys Vakarų mokslui didesnis?

Bent jau savo mokslinių tyrimų srityje to nepastebiu.

Dirbate pasaulio kalbų teorinės tipologijos mokslo bare, o tai Lietuvos lingvistams gana nauja kryptis.

Ji nauja visiems kalbininkams, nes mokslinė tipologija kiek aktyviau pradėta plėtoti tik XX a. šeštajame dešimtmetyje. Tiesa, apskritai pirmas mokslininkas tipologas dirbo XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje – tai rusų kilmės Amerikos lingvistas Edvardas Sepiras (Edward Sapir). Vis dėlto tipologija kaip mokslas sietinas su amerikiečio Džozefo Grinbergo (Joseph Greenberg) pavarde. Šio mokslininko suformuota mokykla ėmė tyrinėti įvairias kalbas moksliniu pagrindu. Kalbų tipologijos mokslines mokyklas suformavo Rusija, Vokietija ir, suprantama, JAV. Tai pasaulinės tipologijos centrai.

Ar nekeista, kad Azijos žemynas, pasižymintis nepaprasta tautų ir kalbų įvairove, nesukūrė savo kalbų tipologijos pasaulinės reikšmės centro?

Japonijoje yra labai daug kalbų tipologijos mokslininkų, gal kiek mažiau jų yra Kinijoje, bet tai paprastai amerikiečių tipologijos mokyklos atstovai. Tiesa, yra atstovaujančiųjų ir kai kurioms Europos tipologijos mokykloms. Užtat Europos mokslininkai dabar labai intensyviai tyrinėja ir lygina Tolimųjų Rytų ir apskritai Azijos kalbas. Kaip tik vakar čia, Salose, gavau kolegą iš JAV elektroninį laišką. Jis dirba Taiwane, o man pateikė tagalų kalbos duomenų – tai Filipinų valstybinė kalba.

Kaip matote, dalyvaudamas Salų vasaros mokykloje Šiaurės Lietuvoje, galiu keistis pačia naujausia mokslinė informacija su kolega iš kito mūsų planetos pusrutulio. Svarbiausia, kad pasaulio kalbų medžiaga patenka į teorinės lingvistikos rengimo programas JAV, Europoje, laimei, ir Rusijoje. Tikimasi, kad taip yra ir Lietuvoje, o jeigu dar nėra, tai esu tikras, kad labai greitai bus.

Ar tikslumas sumažina humanitarinį užtaisą

Ar vienodomis sąlygomis dirba didelių ir mažų šalių kalbininkai? Ar tai, kad kai kuriomis kalbomis kalba mažiau žmonių, nėra pagrindas kokiam nors mokslinei diskriminacijai?

Manau, jog mokslininko tautybė neturi jokios reikšmės, žinoma, jei tai tikras mokslininkas. Vertinant iš mokslo pozicijų, juk nėra islamiško mokslo, rusiško ar žydiško. Tačiau būna nacionalinių ypatybių, kurios gali riboti bendravimą su kolegomis galimybėmis, sugebėjimą įsisavinti šiuolaikines tyrimų teorijas, metodikas ir pan.

Turite mintyje, kad ne visada lengvai pasiekiamas informacija?

Kad ir toks paprastas pavyzdys. Tarkime, mums rūpi lietuvių, rusų ir

čiuvašų dialektų aprašymai. Tam reikia aiškios darbų programos, techninių priemonių – garso, vaizdo, šifravimo ir kalbos analizavimo įrangos. Pagaliau reikia kvalifikuotai parengti medžiagą ir išleisti tarminius tekstus. Būtinai labai geras pasirengimas, kvalifikacija. Kuo aukštesnės kvalifikacijos lingvistas dirba tuos darbus, surenka ir parengia pirminius lauko tyrimų duomenis, tuo vertingesni jie bus kitų šalių lingvistams.

Žinoma, kalbininkų darbo nereikėtų lyginti su teorinės fizikos ar matematikos darbais, nes mūsų meta-kalba ne tokia griežta, nors lingvistika ir siekia tikslumo.

Siekdama didesnio tikslumo gal kartu praranda ir dalį humanitarinio užtaiso?

Mano manymu, to bijoti nereikėtų. Tokius nuogastavimus veikia pavaidinti populiariumi kompanija, nukreipta prieš kai kurias lingvistikos mokyklas. Man tai šiek tiek primena tarybinę „stilistiką“, kai vienas to meto darbas vadinosi *Kalbotyros dokumentacija: apie antihumanitarinius formalius metodus*. Neminėsiu labai gerbtino akademiko, to straipsnio autoriaus.

Tai gi pernelyg didelės formalizacijos kalbotyroje bijoti nereikėtų, nes kalbotyra nuo žmogaus niekur nepasitrauks. Pati kalbinė medžiaga lemia, kad šis mokslas nenustos būti humanitarinis. Tačiau kalbotyra gali tapti dar labiau moksliška, drąsiau operuoti numatymo galimybėmis, ką, beje, ir daro tikslieji bei gamtos mokslai.

Lingvistikos orientyrai ir idealas

Jeigu taip, tai ar lingvistika turi kokių nors orientyrus, kurių privalu laikytis „tolimajame plaukiojime“?

Lingvistika gali turėti keletą patikimų orientyrų. Vienas iš jų – tai gamtos mokslai, nes kalba egzistuoja kaip objektyvi duotybė. Šios nuostatos dabar neginčija nei materialistai, nei idealistai. O jei taip, tai kalbą reikia tyrinėti kaip ir bet kurį ki-

Senieji Pandėlio stogai

tą objektą – fizinį, geografinį ar geologinį. Mes kaip tik tai ir stengiamės daryti.

Be to, kalba, ar bent jau tam tikri kalbos modeliai, sudarantys jos dalį, pavyzdžiui, gramatika, yra uždaros sistemos. Jos ir turi būti tyrinėjamos kaip uždaros sistemos, panašiai kaip kai kurios matematinės sistemos. Antai galima suskaičiuoti predikatus formalioje kalboje, kaip kad daroma ir natūralioje gyvojoje kalboje.

Žinoma, tai tik kalbotyros dalis, bet svarbus aspektas. Kalba – tai tarsi matematiniai dydžiai, o kalbotyra – tai tam tikras matematikos analogas tarp humanitarinių disciplinų. Vis dėlto tokio supratimo ir jo įgyvendinimo dar tėra tik pačios užuomazgos.

O koks būtų kalbotyros idealas?

Vienas iš kalbotyros idealų man – tai istoriniai mokslai antropologija ir paleontologija. Kalba radosi kaip žmonių bendravimo priemonė ir ėmė plėtotis, pradėjo skilti ir davė pradžią kitoms kalboms. Tuos dalykus tyrinėja istorinė kalbotyra, kuri per pastaruosius 30 metų padarė labai didelių atradimų kalbų giliausios rekonstrukcijos srityje, todėl dabar galime mokslinius sprendimus daryti apie kalbas, gyvavusias prieš 10–15 tūkst. metų ar net seniau. Kitas reikalas, kiek tie sprendimai išties atitinka buvusią tikrovę. Vargu, ar kas gali patikrinti. Pastaruoju metu pavyko rekonstruoti keletą prokalbių, kurios davė pradžią daugeliui vėlesnių kalbų.

Tačiau indoeuropiečių prokalbės kol kas niekas nerekonstravo?

Žiūrint ką turime mintyje. Negalime rekonstruoti indoeuropiečių kalbos teksto, bet pati ši kalba, egzistavusi prieš 6 tūkst. metų, rekonstruojama. Seniausi indoeuropiečių tekstai, kurie gyvavo maždaug prieš 4 tūkst. metų – senovės liuvių ir heti-

tų – yra iššifruojami.

Komparatyvistika – tai švityrus kalbų jūroje

Tikriausiai sutiksime, kad kalbant apie senųjų tekstų ir apskritai senųjų kalbų rekonstrukciją, svarbu turėti rezultatų patikimumo kriterijus, patikimumo įrodymus. Antraip galima pradėti kurti „kalbą“, kurios niekada nebuvo, ir užkibti ant saviapgaulės „kalbiuko“. Taigi kaip galima užtikrinti kalbos rekonstrukcijos patikimumą?

Lyginamoji kalbotyra – kompa-

galime tik atsiremami į turimus duomenis. Savo aprašymuose mes jau negalėtume operuoti nepakan-kamumo veiksniumi, o tai kaip tik ir daroma lyginamojoje istorinėje kalbotyroje.

Tai gi pavyksta rekonstruoti kai kuriuos faktus kalboje, kuri egzistavo prieš 6–10 tūkst. metų, bet rekonstruojama ne pati kalba, o jos skeletas. Panašiai dirba paleontologai: jie įsivaizduoja, kaip galėjo atrodyti dinosauros, nors turi tik jo griaučius, ir tai dažnai ne visus kaulus. Turėdami vien dinosauro kojos ar dalies skeleto kelis kaulus, paleontolo-

Griūvančiame Panemunio dvare

ratyvistika – tai mokslas apie kalbų tarpusavio atitikimą. Galime būti tikri gavę tikslų atitikmenį, net jeigu mums nežinomos kai kurios tų kalbų detalės. Taigi komparatyvistika – mokslas apie orientyrus, švityrus jūroje, kuri mums nepažįstama. Tuo komparatyvistika ir skiriasi nuo bet kurios sinchroninės kalbotyros srities. Sinchroninėje kalbotyroje privalu turėti kuo išsamesnę kalbos ar pasaulio kalbų aprašymą, o spręsti

gai sugeba rekonstruoti dinosaurą, kad ir su tam tikra paklauda. Panašiai dirba ir kalbininkai, rekonstruodami senąsias, jau mirusias kalbas. Tiesa, kalbininkai gal nėra tokie „nagingi“ rekonstruotojai, bet kartais jiems pasiseka nustatyti, pavyzdžiui, ar būta kirčio germanų prokalbėje, nors ir nėra išlikusių tokių tekstų.

Kiekviena kalba tam tikra prasme yra uždara sistema, o kalbų tipologija kaip tik siekia įvairias kalbas nagrinėti atviros sistemos ar sistemų tyrimo būdais. Ar čia nėra neįveikiamo prieštaravimo?

Ne pati kalba yra uždara sistemos uždara erdvė, bet atskiri tos kalbos organizavimo lygmenys. Seniai žinoma, kad bet kurios kalbos balsiai ir priebalsiai yra organizuoti kaip uždaros sistemos. Visai nesvarbu, kiek tų balsių būtų – 5 ar 50, nes jie visi susiję tam tikru santykių tinklu, tam tikrais parametrais. Tai reliacinė duomenų bazė, jei vartosime gamtamokslinius terminus. Kitaip tariant, jie susiję tam tikrais santykiais pagal vieną ar kelis parametrus. Pavyzdžiui, balsiai ir priebalsiai, siauras – platus, priešakinis – užpakalinis ir t. t. Taigi kiekvienas balsis pasižymi tam tikrais parametrais, ir visi jie „dirba“, naudojami kalboje.

Tai buvo pastebėta palyginti anksti – XX a. pradžioje, o nuopelnai priklauso mokslinės fonologijos pagrindėjui kalbininkui Nikolajui Trubeckojui.

Salų kalbotyros vasaros mokyklos dalyviai pertraukos metu. Pirmame plane – Lina Bačiūnaitė, Laimutis Laužikas, Antanas Smetona ir Veslava Čižik-Prokaševa

Gedimino Žemlisko nuotrauka

Pradžia Nr. 15

Tęsiame pasakojimą apie Nobelio premijos laureato Josifo Brodskio pirmąją kelionę į Lietuvą 1966 m. rugpjūtį. Venclovų namuose šiame pamintėtos poeto viešnagės keturiasdešimtosios ir dešimtosios poeto mirties metinės.

Kai Palanga tapdavo pigi

Pasak R. Katiliaus, geriausią B. Brodskui skirtą esė jau po poeto mirties yra parašęs A. Sergejevas. Tai esė *Apie Brodskį* – ten aprašyta ir jo kelionė į Lietuvą. Rašoma, kaip Juozas Tumelis išlydėjo J. Brodskį iš Vilniaus į Palangą, regis, Knygų rūmų automobiliu. A. Sergejevas rašo, kad Josifui teko „pigi rudens Palanga“, o iš Palangos lėktuvu poetas grįžo į Leningradą...

R. Katiliui šis pasakymas – pigi rudens Palanga – tapo išeities tašku, mėginant nustatyti bent kiek tikslesnę poeto atvykimo į Lietuvą datą. Pigi Palanga tapdavo apie rugpjūčio 25-ąją, kai nusileisdavo rukai. Tačiau tai dar buvo ne rugsėjis. Tačiau galima spėti, J. Brodskis į Vilnių galėjo atvykti maždaug rugpjūčio 23-ąją ar 24-ąją.

Tęsdamas J. Brodskio atvykimo į Lietuvą priešistorę, R. Katilius primena, kad dar prieš poeto atvažiavimą atsiminimų popietės dalyviai ir tie, kurie renginyje nedalyvavo, buvo skaitė ir persirašinėję jo eiles. Vadinas, J. Brodskio atvykimui į Vilnių jau buvo pasirengta. Šiems skaitytojams jo poezija buvo artima, atliepė jų jausmus ir mintis. Brodskio eilės sklido po visą Sovietiją gana plačiai – pasiekdavo ir Vilnių.

Poeto viešnagės Vilniuje įvykius R. Katilius yra aprašęs atskirame straipsnyje – jis įdėtas į J. Brodskio eilėraščių knygą *Vaidas į jūrą*, tačiau ten pateko toli gražu ne viskas. Gera proga kai kurias tų spragų užpildyti.

Pirmas susitikimas Liejyklos gatvėje

Iš taksi prie Katilių namų Liejyklos g. 1 išlipo vidutinio ūgio, kiek rudo gymio vaikinai, apsikabinę su Andrejumi, pasisveikino su Ramūnu. Tada nusiėmė kepę ir tarsi pasiskundė ar pasiguodė savo maskviečiui draugui: „Žiūrėkite, Andrejau, kaip mane apkirpo“...

Scena bylojo apie ypatingą draugų artimumą, ir Ramūnui buvo keistoka, kad jiedu vienas

Josifas Brodskis: pirma kelionė į Lietuvą (2)

kitam sakė Jūs. Taip išliko visą jų bendravimo laiką.

Šiandien negalima tiksliai pasakyti, ar Sergejevai išvažiavo iš Vilniaus į Maskvą jau Brodskio atvažiavimo, ar rytojaus dieną. Kai kurias smulkmenas R. Katilius tikėjosi patikslinti šią vasarą, mat į Vilnių iš Maskvos buvo žadėjusi atvykti Liudmila Sergejeva, pirmojo J. Brodskio susitikimo su lietuviais liudininkė ir dalyvė.

Kiek tos smulkmenos reikšmingos ir apskritai reikalingos? Labai gerai pasakė R. Katilius: žmogiškoji atmintis – keistas fenomenas, nes visiems įstrigo ir dešimtmečiais nepasimiršo poeto mesta nereikšminga frazė. Tačiau reikšmingiausias, gilios mintys neišliko, neužsifiksavo ir tuo lieka tik stebėtis. Metams bėgant vis daugiau smulkmenų užsimiršta, kartu netenkama ir vaizdo visumos, bendravimo su originaliu poetu gyvasties.

J. Brodskis ir R. Katilius. 1972 m. Aleksandro Brodskio (poeto tėvo) nuotrauka. Iš Ramūno ir Elės Katilių archyvo

tuojau pat svečius ir visus, buvusius namuose, turėjo pavaišinti pietumis.

Brolių tėvai – Marija Janina Katilienė ir Vincas Katilius – vasaras leisdavo sode prie Baltupių, tad Adas ir Ramūnas vasaromis bute karaliaudavo vieni.

Ko gero, reikėtų pristatyti Katilių butą Liejyklos g. 1 ir bent artimiausią aplinką. Butas užėmė visą nedidelio dviejų aukštų gyvenamojo namo antrąjį aukštą. Šiandien ant šio pastato sienos kabo J. Brodskui skirta atminimo lenta.

Pažymėsime, kad atminimo lenta sukurta ir prikalta daugiausia Prano Morkaus, vieno iš prisiminimų varko dalyvio, pastangomis.

Ką matė J. Brodskis Katilių bute

Šiuo metu pastatas, buvęs Liejyklos g. 1, atrodo kiek kitaip, negu XX a. septintajame dešimtmetyje. Tada iš gatvės į kiemą buvo patenkama pro vartų arką – tai Vilniaus senamiestčiui gana būdinga. Tiesa, su gilia senove tos arkos gal ir nereikėtų sieti, nes, sprendžiant iš visko, gyvenamieji pastatai Liejyklos gatvėje buvo statomi ne anksčiau kaip XIX a. antrojoje pusėje, gal net pabaigoje. Tačiau štai į ką turėtume atkreipti dėmesį: nuo XVI a. pradžios šioje vietoje ėjo gynybinė miesto siena, kuri 1503–1522 m. juosė miestą. Lygiagrečiai Liejyklos gatei ir esanti ar-

čiau Šv. Kotrynos bažnyčios Benediktinių gatvė jau buvo miesto pusėje, senamiestyje, o Liejyklos gatvė į šią teritoriją nepateko. Tai buvo Vingrio upelio vaga, skyrusi miestą su visa jo gynybine sistema ir užmiestį. Teisybė, tai nebuvo dykvietė, nes visai netoliese XVII a. didingus rūmus buvo pasistatęs kunigaikštis Jonušas Radvila. XIX a. pradžioje Rusijos caro įsakymu buvo pradėti griauti Lietuvos valdovų rūmų Žemutinės pilies griuvėsiai ir Vilniaus miesto siena su bokštais. Pastebėsime, kad XIX a. pradžioje Vingris ėmė prarasti net savo vardą, pradėtas vadinti slaviškos kilmės Kačergos vardu. XIX a. antrojoje pusėje užpildyta upelio vaga, jau virtusi kanalizacijos grioviu, o upelio vietoje atsirado gatvė, kuriai prigijo Liejyklos vardas. Požeminis upelis ir dabar teka kanalizacijos vamzdžiu. Priminimas tų laikų, kai Vilniuje nuo XVI a. buvo liejamos patrankos. Visai galimas dalykas, kad senoji patrankų liejykla galėjo būti įrengta netoliese buvusioje Radvilų valdoje. Statant gyvenamuosius namus Liejyklos gatvėje dėl romantizmo įtakos buvo mėgdžiojami praeities architektūriniai stiliai, atsirado vietos ir senovės mėgdžiojančiai arkai greta pastato Liejyklos g. 1. Šiandien arkos nebėra, nes į kiemą pro nepritaikytus vartus pradėjus važinėti sunkvežimiams, brozdinamas sienų tinkas ėmė byrėti, atsivėrė sija, kuri buvo apmūryta, imituojant senovinę arką. Deja, pragmatiški naujais laikais romantizmo nepasigedo, tad nebeliko ir vartų arkos.

Vis dėlto pamėginkime įsivaizduoti, kad sėkmingai pavyko laikrodžių rodykles atsukti 40 metų atgal, ir į Liejyklos g. 1 kiemą patenkame

pro išraiškingą vartų arką. Ką išvystame? Paėjus kairiau – durys, ties kuriomis kabo mechaninio skambučio rankena. Ramūnas abejoja, ar kurioje Vilniaus vietoje dar išlikęs toks skambutis, bet tais laikais jų dar buvo. Iš kiemo į Katilių butą antrajame aukšte vedė vidiniai laiptai. Patraukus skambučio rankeną, prieškambarėje suskambėdavo varpelis. Kuris nors iš namiškių laiptais nusileisdavo žemyn ir įleisdavo svečius. Taip į namus įėjo ir J. Brodskis su jį pasitikusiais žmonėmis.

Ką pamatė įėjęs? Katilių butas buvo erdvus: keturi kambariai sudarė apie 70 m². Tarybiniam žmogui labai daug, nors Vilniaus senamiestyje tai ne ypatingo dydžio butas. Aukštos lubos, nors Ramūnas randa reikalą priminti, kad ne tokios aukštos, kaip Brodskių bute Pestelio gatvėje Leningrade – ten jų aukštis galėjo siekti puspenkto metro. Storos namo sienos, gilios langų nišos – broliams Katiliams buvo gera vieta sukrauti visus įmanomus ir neįmanomus daiktus. Senoviniai langų rėmai dalijo langą į aštuonias dalis – langai būdingi Vilniaus senamiestčiui.

Pasižvalgyti iš buto į kiemą buvo galima ir iš balkono, kuris kaip ir sienos buvo apšviestas laukinių vynuogių vijokliais.

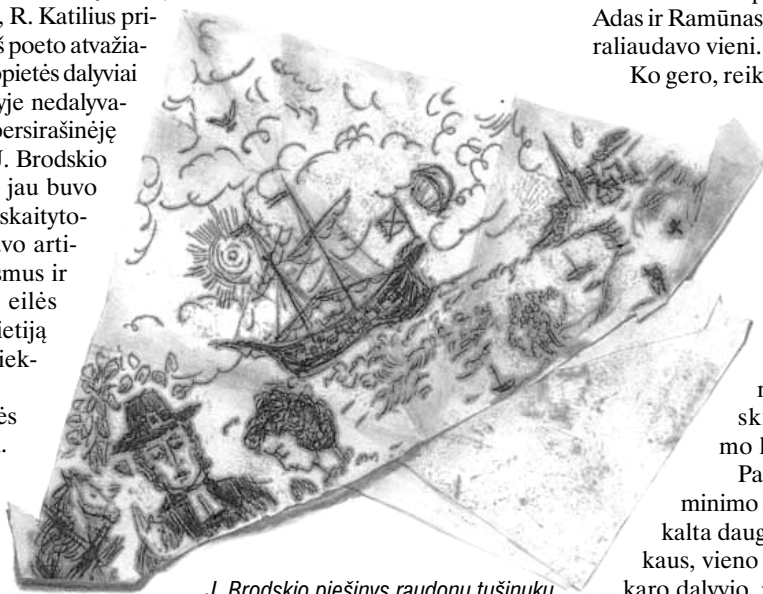
Buto baldai – tarpukario, kai kurie gal dar senesnių laikų. Valgomosios viduryje stovėjo didelis apvalus stalas – ir jam lemtas svarbus vaidmuo tolesniuose įvykiuose. Solidus bufetas, už stiklo – elegantiškas XX a. trečiojo dešimtmečio arbatinis servizas. Ant sienos ramiai minutes ir valandas skaičiavo senovinis laikrodis.

Baldai išliko, tik dabar Ramūno ir Elės bute Antakalnyje jų beveik nematyti, nes naujo tipo bute jie neturi reikalingos erdvės ir tarpusavio ryšio. Kad ir tas apskritasis stalas – jau ne kambario viduryje, o įstumtas į kampaną, ant jo stovi kompiuteris. Vis dėlto T. Venclovos pastaba labai teisinga: visi išlikę senojo buto baldai jau ne šiaip baldai, bet turintys išliekamąją muziejinę vertę.

Maištingos dvasios ugdymas

Žinoma, T. Venclova turi ir daugiau ką pridėti, nes Katilių butą Liejyklos gatvėje prisimena ir kaip tam tikrą to meto kultūrinį židinį. Prisimena tą butą nuo tada, kai mokėsi Vilniaus 1-osios vidurinės mokyklos, prie Šv. Kazimiero bažnyčios, bene 7 klasėje. Jei tiksliau, tai kai iš 7b perėjo į 7c klasę. Pastarojoje mokėsi nemažai įdomių vaikinukų, kad ir Virgilijus Noreika, Rimantas Šilinis, Ramūnas Katilius. Beje, V. Noreika ir pirmilijoje Venclovą į tą klasę, sakydamas, kad ten jam būsią geriau.

Kodėl reikėjo ieškoti „geriau“? Venclova pripažįsta, kad 7b nebuvo itin mėgiamas bendraklasių. Gal ir buvę dėl ko nemėgti – jau vien dėl jo „klasinės kilmės“. Šiaip ar taip – žymaus rašytojo ir tarybinio veikėjo Antano Venclovos sūnus. Tikriausiai teigus J. Brodskis, kuris tas aplinkybes apibūdina šiais žodžiais: daugelis klasės draugų Tomą laikė žmogaus, išdavusio savo šalį atėjūnams, sūnumi ir su juo elgėsi atitinkamai. Lietuvos liaudies poeto ir Stalino premijos laureato Antano Venclovos užimama padėtis tik blogino sūnaus padėtį. Pagaliau gal nemažai lėmė ir kai kurie Tomo charakterio bruožai, nebrandi aplinka, tad Tomui buvo ne pyragai. Tokie dalykai, tęsiant Brodskio mintį, arba traumuoja žmogų visam gyvenimui ir padaro monstru, arba stipriai užgrūdina.

J. Brodskio piešinys raudonu tušinu. Piešta ant servetėlės Katilių virtuvėje (Leningrad, pr. Engelsa 69 kv. 62), 1970–1972 m. Išsaugotas Elės Katilienės budrumo dėka. Iš Ramūno ir Elės Katilių archyvo

Naujų klausimų bemat kilo vos pradėjus dalytis prisiminimais. Kas J. Brodskio laukė ir pasitiko Katilių bute? Aišku, buvo Ramūnas su žmona Ele, Liuda ir Andrejus Sergejevai, bet ar buvo Audronis Katilius, savų jų vadinamas Adu? Jau reikėjo tikslintis, nes iki šiol, atrodo, šis klausimas nebuvo iškilęs. Neabejotinai buvo geroji namų dvasia šeimininkė Asytė – amžinąjį atilsį Joana Gegužienė, brolių Ramūno ir Ado auklė. Niekas šiandien neprisimena, bet įprasta tų namų tvarka ir gyvenimo logika sako, kad šeimininkė Asytė

Tomą Venclovą visa tai paveikė būtent taip – matyt, reikšmingas veiksnys buvo ir jo motinos inteligentiška kilmė, ir giminės kultūringumas.

Kad ir kaip būtų, 7c klasėje Tomo charakterio netolygumai labai greitai buvo išgyvendinti, tad jis pasijuto vaikinaiškas kaip ir visi. Tada susidraugavo su Ramūnu Katiliumi. Reikėtų paaiškinti, kaip jiedu atsidūrė vienoje klasėje – juk Ramūnas dvejis metais vyresnis.

Marijampolės gimnazijoje (dabar J. Jablonskio gimnazija) Ramūnas baigė pirmąją klasę, paskui metus laiko teko prarasti dėl vidurių šiltinės. 1947 m. Katilių šeima persikėlė į Vilnių, kur Ramūnas įstojo į „pirmabūdę“ – 1-ąją Vilniaus berniukų gimnaziją – ir mokėsi čia nuo antrosios gimnazijos klasės. Tačiau tuo metu prasidėjo švietimo reforma ir gimnazijos buvo pertvarkomos į vidurines mokyklas. Iš gimnazijos trečių ir ketvirtų klasių buvo formuojamos septynios vidurinės mokyklos klasės. Štai taip 7c suėjo Ramūno ir Tomo keliai. Šioje klasėje mokėsi truputį vyresni moksleiviai, vyravo visai kita atmosfera, tad ir dvejis metais jaunesniam Tomui ten nebuvo slogu. Tomas savo naujesiems bendraklasiams buvo įdomus ne todėl, kad jį buvo galima pešioti, bet kad buvo nepaprastai gabus vaikinukas. Pasižymėjo fenomenalia, beveik fotografine atmintimi, lengvai įsimindavo daugybę istorijos ir literatūros faktų, pažodžiui galėdavo išmokyti ištiesus knygu puslapius.

Pas Ramūną ir Adą Katilius Tomas lankydavosi kone kasdien, anksčiau rado bendrą kalbą. Vienas kitą pradėjo auklėti, iš pradžių labiau domėdamiesi mokykloje mokomais dalykais – literatūra, fizika ir pan., o vėliau ėmė kalbėti ir apie politiką. Buvo berniukai, kaip ir daugelis kitų – kito pasaulio nepažinojo ir nelabai įsivaizdavo. Bet mokytojai, kurių dalis buvo iš prieškarinio kartos, jiems sugebėjo įdiegti svarbiausią gyvenimo principą: elkis etiškai ir normaliai pasaulyje, kuriame gyveni – kaip norėtum, kad ir su tavimi būtų elgiamasi.

Jau pačiame siekyje „elgtis normaliai“ nenormaliame pasaulyje glūdė savotiškas maištininko dvasios ugdymas. Ypač kai normalumą pradėdi lyginti su tuo, kas vyksta aplinkui. Bręstant abejonių, taip pat ir politiniais klausimais, kildavo vis daugiau.

Palankią terpę toms abejonoms tarpti sudarė tėvų, tarpukario laikų inteligentų, namų bibliotekos, kuriose buvo geriausių prieškarinio lietuvių poetų ir rašytojų knygų, žurnalų. Ir Ramūnas, ir Tomas savo tėvų bibliotekose galėjo skaityti Antaną Miškinį, Bernardą Brazdžionį, Kossu-Aleksandriškį ir kitų autorių. Šiems vaikinams knygų reikėjo, jie jas skaitė, o pradėjus bendrauti, tu norų – ir įvairių – kildavo vis daugiau.

Tarp didžiausių kenkėjų – filatelistai ir esperantininkai

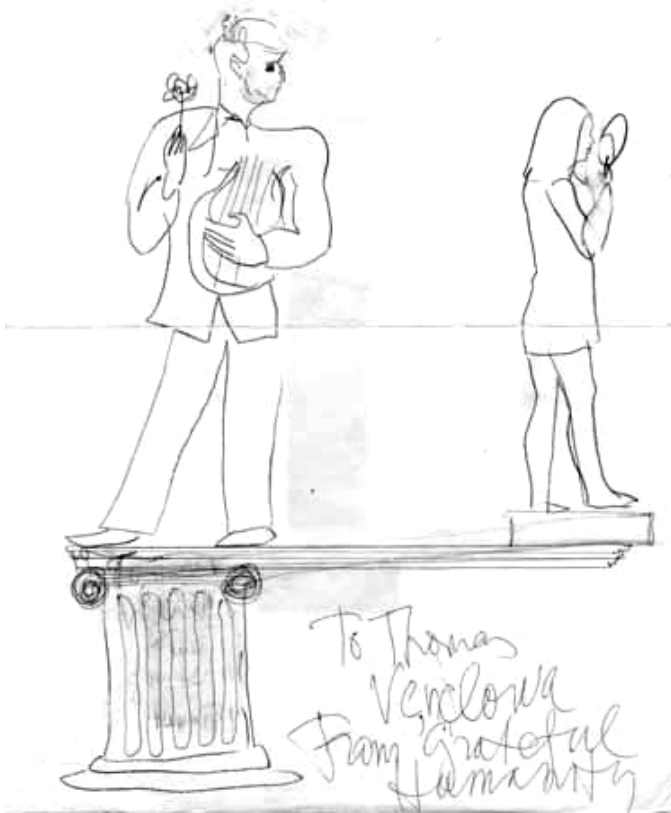
Tėvo spintoje Ramūnas rado Lietuvos archyvą, vokiečių okupacijos metais išleistą tritomį, kuriame buvo paskelbti dokumentai ir medžiaga apie bolševikų Lietuvoje 1940–1941 m. vykdytus nusikaltimus. Buvo įdėta ir 1941 m. instrukcija, kaip vežti žmones. Instrukcija, skirta kraupaus plano vykdytojams. Kadangi išvežamųjų vyrų laukė lageris, o žmonos su vaikais turėjo būti atvežamos į Sibirą

apsigyventi (na poselenie), instrukcijoje nurodoma aiškinti išvežamiesiems, kad daiktus pakuotusi atskirai. Įdėtas tremiamų asmenų sąrašas pagal veiklos rūšį ir politinę priklausomybę. Pirmiausia turėjo būti griebiami menševikai, eserai ir trockininkai, tarsi Lietuvoje būtų šių tariamų aršiausių tarybų valdžios priešų perimvietė. Taip bolševikai dorojosi su savo idėjiniais priešinininkais, su kuriais drauge 1917 m. Rusijoje vykdė spalio perversmą.

Toliau tremtinių asmenų sąrašas – buržuazinių politinių partijų vadovai ir aktyvūs veikėjai, Lietuvos kariuomenės karininkai, šauliai, aukštųjų mokyklų profesoriai, mokytojai, verslininkai, žurnalistas. Sąrašą užbaigia filatelininkai ir esperantininkai, kurie taip pat buvo paskelbti tarybų valdžios priešais. Pateiktos smulkiausios instrukcijos, kaip šeimos galvą atskirti nuo kitų šeimos narių ar motinas nuo vaikų. Pavyzdžiui, siūloma vartoti tokius paaiškinimus: „Tavo tėvelis nuėjo atnešti karšto vandens iš stoties virintuvo“. Instrukcijos pasirašytos aukščiausio rango deportacijų vadovų ir vykdytojų.

Nesunku įsivaizduoti, kokį poveikį bręstantiems protams turėjo tokie dokumentai. Visa tai bičiuliai aptarinėjo, dalijosi informacija iš tėvų bibliotekų ir tai nedingo be pėdsako. Kaip sako Ramūnas, buvo šimtas ir viena priežastis dar iki Vengrijos sukilimo 1956-aisiais suvokti ir įsisąmoninti, kas yra sovietizmas ir į kokias žabangas pateko iki 1940 m. buvusios nepriklausomos Baltijos valstybės.

Įdomu, kad 1991 m. J. Brodskis šiuos faktus rado kur įterpti savo *Kolekcininko laimikyje*. Tai esė apie

J. Brodskio piešinys, vaizduojantis būsimąjį paminklą Tomui Venclovai („Tomui Venclovai – dėkinga žmonija“). Pieštukas, raudonas tušinukas. Iš Ramūno ir Elės Katilių archyvo

slaptuosius sovietų agentus Kimą Filbį (Kim Philby, 1912–1988 m.), Vilį Fišerį, kitaip Rudolfą Abelį (Willie Fischer, 1903–1971 m.) ir kitus panašaus plauko slaptosio fronto veikėjus bei Sovietų Sąjungos siekius parklupdyti pramonines Vakarų demokratijas, pasinaudojant Artimųjų Rytų, faktiškai viso arabų pasaulio naftos ištekliams. Galima neabejoti, kad žinias apie NKVD instrukcijas, kaip deportuoti Lietuvos gyventojus, J. Brodskis gavo iš R. Katiliaus arba T. Venclovos, o gal ir iš abiejų, nes bendraklasiai su Lietuvos archyvo

1966 m. rugpjūčio mėn. Josifas Brodskis apsigyventi šiame Liejyklos gatvės name Katilių bute

medžiaga susipažino dar tuo metu, kai protas imliausias, o širdis jautriausia. Kad ir kaip būtų, šie pragara mašinos dokumentai į užmarštį nenugrimzd, J. Brodskio publicistikoje atsiskaukė tegul ir po daugelio metų.

Studijų metais

Prie trijulės – Ramūno, Tomo ir Ado – pritapo ir žemesnėje už pirmuosius du klasėje mokėsis Pranas Morkus, daugelio idėjų, tarp jų ir labai radikalių, autorius. Draugystė, prasidėjusi mokyklos metais, tęsėsi studijų laikais ir išliko visą

mo realybei forma rašys, kad šis vaikinaiškas tapo jauniausiu šios mokslo įstaigos studentu per visą jos istoriją. Tai nevisiška tiesa, nes 1801 m. gimęs Ignatas Domeika į Vilniaus universitetą įstojo 1815 m., vadinasi, 14 metų. Tiesa, būsimasis geologas, mineralogas ir keliautojas I. Domeika save šiek tiek „pasendino“ Universiteto knygoje užsirašęs paankstintus savo gimimo metus – 1800-uosius. Taip sukėlė painiavą savo gyvenimo tyrinėtojų gretose, neteislinga gimimo data buvo patekusi net į I. Domeikos atminimo lentą Vilniaus universiteto Didžiąjame kieme. Suprantama, kad šie faktai negalėjo būti žinomi J. Brodskui, pagaliau poetas būtų visiškai teisus, jeigu mintyje turėtų pokarinę Vilniaus universiteto istoriją.

1960 m., baigęs studijas universitete, T. Venclova užsiėmė žurnalistika, vertimais ir kita literatūrine veikla, svarbiausias jo užsiėmimas buvo eilėraščių rašymas. Mums rūpimais 1966-aisiais įstojo į Tartu universiteto aspirantūrą, kur pas profesorių Jurijų Lotmaną studijavo semiotiką.

P. Morkus 1955 m. įstojo į Maskvos valstybinio M. Lomonosovo universiteto Filologijos fakultetą. Tiesa, Maskvoje ilgai neužsibuvo dėl „netinkamų pažinčių“. Kad jos buvo labai netinkamos tuometinio režimo požiūriu ir net griežtai smerktinos, abejonių nekyla. Pavyzdžiui, kad ir tame pačiame fakultete studijavęs Venediktas Jerofejevas, kuris 1956–1958 m. parašė *Psichopato užrašus*, o 1969 m. – mašinraščio kopijomis platintą autobiografinį romaną *Maskva–Petuškai* ir pagarsėjo kaip vienas labiausiai sovietinį režimą grotesko ir bufonados priemonėmis demaskuojančių rašytojų.

P. Morkus bendravo ir su Vladimiru Muravjovu, kurio asmenybėje kai kas išvelgė visos kartos lyderio bruožų. Kartos lyderiu jis netapo ir tam buvo įvairių, taip pat asmeninio pobūdžio priežasčių. Vis dėlto V. Muravjovas pažiūromis, protu ir erudicija išsiskyrė net ir iš to meto Maskvos inteligentų. Į studentijos nuotaikų stebėtojų akiratį pateko ir studentų sienlaikraštyje pasirodęs P. Morkaus straipsnis, kuriame garbinamas B. Pasternakas. Tiesa, dar prieš pastarojo paskelbimą Nobelio premijos literatūros srityje laureatu, bet universiteto vadovybei ir to jau buvo per akis.

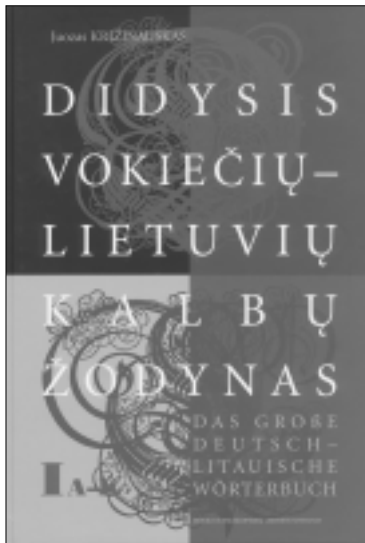
Maskvos universitete ir grįžti į Lietuvą. Tiesa, ne tuščiomis, bet su daugybe puikių knygų ir idėjų. Tomis idėjomis veikė ir vilniečius draugus, į kurių būrį vėl įsiliejo. Tai buvo bendraminčių būrys. T. Venclova prisipažįsta, kad tarybų valdžios tuo metu jau labai nemėgęs, gal net labiau, negu nemėgsta dabar. Nedaug trūko, kad būtų išpainiota į tokias istorijas, iš kurių būtų buvę sunku išsikaupti.

Kartą, gal 1957 m., T. Venclovos susitiktas P. Morkaus draugas V. Muravjovas metė naują idėją. Pradėjo nuo lakoniško pareiškimo: „Ginklų bus“. Tereikia surinkti 500 vyrų ir pakartoti Peterburgo dekabristų žygį. Tik išeiti su ginklais ne į Senato aikštę Peterburge, bet į Raudonąją Maskvoje. Jeigu pavartyt išsilaikyti bent pusvalandį, tai pasaulis sužinotų, kad ne visi šioje didžiulėje šalyje pritaria tam pragariškam režimui, o jaunimas net yra linkęs paaukoti savo gyvybes kovojant prieš režimą. Kas bus toliau? Visus čius už apykaklių ir veš į Lubianką, ten prasidės tardymai ir kankinimai. Norint to išvengti, visi išeinantys į Raudonąją aikštę išgers nuodų, pradėsiančių veikti po pusės valandos...

Išklusęs V. Muravjovo (kaip čia neprisiminti jo bendrapavardžio dekabristo Sergejaus Muravjovo-Apostolo) veiksmų programą, T. Venclova mandagiai susidomėjo ir dalykiškai paklausė: „Gera, kur automatai ir nuodai“? Dabar tai prisimėns ne todėl, kad norėtų pasakyti, koks buvo šaltakraujiškas didvyris, bet tik stengdamasis parodyti, kaip neken-tė tarybų valdžios. Projektas su realybe neturėjo nieko bendro, gal ir pačiam V. Muravjovui tebuvo tik aplinkos zondavimas, bet tuo metu kai kurioms karštomis galvoms atrodė, kad gali tekti ir išeiti į aikštę.

Turėdami mintyje visą šį kontekstą, prisiminkime J. Brodskio neigiamą dekabristų sukilimo vertinimą. Daug vėliau vykusiame poeto pokalbyje su Lenkijos *Solidarumo* veikėju Adamu Michniku J. Brodskis išjuokė dekabristų pasirinktą protesto formą prieš tironiją kaip visiškai nerealią ir negalinčią duoti praktinės naudos. Anot poeto, dekabristų veiksmai išplaukė iš jų natūros, mažai ką bendro turinčiais su gyvenimo realybe.

Naujas dvitomis žodynas vokiečių kalbos mylėtojams

Šiais metais Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas vokiečių kalbos mylėtojus nudžiugino nauju solidžiu leidiniu – *Didžiuoju vokiečių-lietuvių kalbų žodynu (Das große deutsch-litauische Wörterbuch)*. Tai pats naujausias ir išsamiausias vokiečių – lietuvių kalbų žodynas, išleistas Lietuvoje. Jis apima apie 100 tūkst. žodžių. Pirmąjį žodyno tomą parengė žymusis vokiečių-lietuvių kalbų žodyninkas Juozas Algirdas Križinauskas (jau amžinąjį atilsį) – daugelio lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodynų rengėjas, knygelių norintiems išmokti vokiečių kalbos autorius. Antrajį – J. A. Križinauskas ir Stasys Smagurauskas. Tobulinti žodyną

padėjo germanistai iš Vokietijos prof. dr. Raineris Eckertas, dr. Emilija Hemmerling ir dr. Elvira Bukevičiūtė. Spaudai žodyną parengė leidykla TEV.

Iki *Didžiojo vokiečių-lietuvių kalbos žodyno* pasirodymo, galėjome naudotis taip pat J. A. Križinausko ir S. Smagurausko parengtu ir 2004 m. Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto išleistu *Vokiečių-lietuvių kalbų žodynu*, tačiau jis nebuvo toks išsamus. Naujajame žodyne pateikiama greitai kintanti dabartinės vokiečių kalbos leksika, įvairūs mokslo ir technikos terminai, vartojami populiariojoje mokslinėje literatūroje ir periodinėje spaudoje. Žodyno vartotojas čia ras nemažai frazeologizmų, patarlių ir priežodžių, dabartinės šnekamosios kalbos bei senesnių žodžių, dialektizmų, sutinkamų vokiečių kalba rašančių rašytojų kūrinuose; neologizmų, pasitaikančių šių dienų publikacijose ir periodikoje. Žodynas papildytas naujausia leksika, angliškais žodžiais, kurie ypač sparčiai skinasi kelią į vokiečių kalbą, angliškais terminais. Čia rasime naujausių informatikos, ekonomikos, teisės terminų. Išsamiai apta-

riamos žodžių reikšmės, pateikiama sinonimų, labai pagelbstinčių verčiant tekstus. Iliustraciniai pavyzdžiai padeda geriau suprasti žodžių reikšmes, jų vartoseną. Naudojantis žodynu galima skaityti grožinę literatūrą, publicistinę ir populiariąją mokslinę literatūrą. Didžiausia šio leidinio naujovė, palyginti su ankstesniais Lietuvoje išleistais vokiečių-lietuvių kalbų žodynais, yra ta, kad jis parengtas vadovaujantis naująja vokiečių kalbos rašyba. S. Smagurausko teigimu, dabar skaitytojui daug lengviau surasti reikiamą žodį ar frazę – jie išskirti šriftu. Žodyną sudaro du tomai: pirmasis apima raides A–K, antrasis – L–Ž. Abu tomai yra po 635 puslapius. Pirmojo tomo pradžioje pateikiami žodyno leksikografiniai šaltiniai, vokiškų, lotyniškų ir lietuviškų trumpinių sąrašas, išdėstyta Žodyno sandara, aptarta pagrindinių gramatinių kategorijų vartoseną. Antrojo tomo pabaigoje pateiktas labai išsamus dažniau vartojamų vokiškų santrumpų sąrašas. Šiame sąrašė, kaip ir pačiame žodyne, atsakyta sovietizmų, jau iš vartosenos pasitraukusių sąvokų, pavadinimų. Taip pat pateikiama stipriųjų ir netaisyklingųjų veiksmažodžių asmenavimo lentelė, kurioje išskirtos senesnės ir mažiau vartojamos formos. Tai parankinis žodynas ir aukštesniųjų klasių moksleiviams, ir vokiečių literatūros mėgėjams, ir vertėjams.

„Mokslo Lietuvos“ informacija

Apie žodžių namus

Jakaitienė, Evalda. *Leksikografija* – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. – 324 p.

Ilgą laiką lietuvių kalbotyroje stigo darbų, kuriuose būtų nagrinėjami teoriniai leksikografijos klausimai. 2005 m. pabaigoje šią spragą užpildė Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto išleista knyga *Leksikografija*. Jos autorė – Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros profesorė Evalda Jakaitienė. *Leksikografija*, pažymima knygos pratarmėje, – profesorės pedagoginės veiklos, mokslinio darbo ir žodynų rengimo patirties rezultatas: knyga išaugo iš bene dešimt metų studentams skaityto kurso, leksinės semantikos tyrimų bei leksikografinės praktikos.

Šiame leidinyje pirmą kartą lietuviškai išdėstyti žodynininko darbo principai bei metodai, aiškinamos bendrosios leksikografijos kategorijos ir sąvokos, tikslai, uždaviniai, šaltiniai, aptariamos žodynų tipologijos problemos. Konkrečios leksikografijos problemos, teoriniai bei metodologiniai teiginiai neatsiejami nuo tam tikrų žodynų tipų, todėl autorė bendruosius (šiai gru-

pei priskiriami aiškinamieji, istoriniai, tarmių, paraleliniai ir sisteminiai žodynai), specialiuosius (terminų, sinonimų ir antonimų, tarptautinių žodžių, tikrinių žodžių, frazeologizmų, pasyvosios, nenorminės leksikos ir homonimų žodynai), aspektinius (etimologiniai, žodžių junglumo ir vartosenos bei kitų rūšių žodynai), taip pat pastaruoju metu vis labiau populiarėjančius elektroninius žodynus nuosekliai aptaria atskiruose skyriuose. Čia nagrinėjami žodynu

tikslai, rūšys, struktūra, atidžiau pažvelgiama, kaip tam tikros problemos sprendžiamos įvairiuose lietuvių ir kitų – daugiausia anglų, lenkų, norvegų, rusų, vokiečių – kalbų žodynuose.

Paskutiniame knygos skyriuje išdėstyti žodynų kritikos principai, duodama metodinių patarimų, kaip rašyti žodynų recenzijas, kokiais kriterijais vadovautis, profesionaliai vertinant šiuos leidinius.

Knygos pabaigoje randame santrauką anglų kalba ir parankią dalykinę rodyklę.

Leidėjai nurodo, kad knyga skiriama pirmiausia kaip vadovėlis filologams magistrantams ir doktorantams, taip pat kalbotyros specialistams ir visiems, „kuriems rūpi žodžio vieta žmonių gyvenime“ (7 p.). Bėlika priminti, kad skaitytojai ypač turėtų įvertinti autorės sugebėjimą mokslinę knygą pateikti patraukliai gana plačiai auditorijai: *Leksikografijoje* svarūs teoriniai ir metodologiniai teiginiai, iliustruojami gausiais įvairių tipų ir kalbų žodynų pavyzdžiais, yra išdėstyti paprastai ir aiškiai, lengvai skaitomai ne vien šios srities specialistų.

„Mokslo Lietuvos“ informacija

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“

2006 m. gegužės mėn. pagal Struktūrinių fondų BPD II prioritetą *Žmogiškųjų išteklių plėtra 2.5* priemone *Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje* Lietuvos Mokslo Taryba ir 13 partnerių – universitetų, mokslo institutų, LMA biblioteka – pasirašė sutartį su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija ir Paramos fondu *Europos socialinio fondo agentūra* projektui *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika*. Projekto trukmė – 2006–2008 metai.

Projekto tikslas – sukurti tarptautinę elektroninę mokslo duomenų bazę *Lituanistika*. Šio projekto įgyvendinimo metu bus parengta humanitarinių ir socialinių mokslų mokslinės produkcijos vertinimo metodika bei šios metodikos pagrindu sukurta ir įdiegta tarptautinė mokslinė duomenų bazė *Lituanistika*, kurioje per projekto įgyvendinimo laikotarpį bus sukaupta informacija apie 10 tūkst. mokslinės produkcijos, pripažintos ekspertų, vienetų.

Humanitarinių ir socialinių mokslo sričių mokslininkai iki šiol turėjo tik ribotas galimybes pristatyti savo mokslinius laimėjimus nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, kartu įtvirtinti savo, kaip mokslininkų, pripažinimą bei kompetenciją. Kita vertus, kiti mokslininkai ir visuomenė taip pat turi labai ribotas galimybes susipažinti su Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų srities mokslininkų laimėjimais bei įvertinti šių laimėjimų reikšmingumą.

Projekto įgyvendinimas padės išspręsti keletą uždavinių.

- Sukurti tarptautinę ekspertuojamą mokslinę Lituanistikos duomenų bazę (LDB), kurioje būtų kaupiamos žinios apie lituanistikos mokslinius tyrimus Lietuvoje, publikuotus lituanistikos šaltinius, apgintas šios srities disertacijų santraukas bei mokslo publikacijas.

- Parengti humanitarinių ir socialinių mokslų dalykinio ekspertavimo metodiką, leisiančią užtikrinti Lituanistikos duomenų bazės kaip kompetencijos institucijos statusą.

- Pateikti mokslinę informaciją apie humanitarinių ir socialinių mokslų tyrimus santraukų pavidalu ir užtikrinti, kad ji būtų prieinama naujai kurtoje tarptautinėje mokslinėje duomenų bazėje *Lituanistika* Lietuvoje ir tarptautiniu lygmeniu.

Projekto partneriai: Klaipėdos universitetas, Kultūros, filosofijos ir meno institutas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvių kalbos institutas, Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, Mykolo Romerio universitetas, Socialinių tyrimų institutas, Šiaulių universitetas, Vilniaus dailės akademija, Vytauto Didžiojo universitetas, Vilniaus pedagoginis universitetas, Vilniaus universitetas.

Projekto vadovė – doc. dr. Danguolė Mikulėnienė
Projekto koordinatore – habil. dr. Ingė Lukšaitė

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETO FIZIKINĖS ELEKTRONIKOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į Fizikos ir Medžiagų inžinerijos mokslo krypties dieninę doktorantūrą.

Priėmimo konkurse gali dalyvauti asmenys, turintys magistro kvalifikacinį laipsnį arba jam prilygstantį aukštąjį išsilavinimą.

Stojantieji į doktorantūrą KTU Fizikinės elektronikos instituto moksliniam sekretoriui iki rugsėjo 26 d. (imtinai) turi pateikti:

- 1) prašymą instituto direktoriaus vardu, kuriame nurodyta doktorantūros kryptis;
- 2) gyvenimo aprašymą;
- 3) dviejų mokslininkų rekomendacijas,
- 4) magistro arba vienpakopio aukštojo mokslo baigimo diplomą su priedu (originalą ir kopiją);
- 5) savo mokslo darbų sąrašą ir darbų atspaudus, o jei tokių darbų nėra, – mokslinį referatą; tais pačiais metais baigusieji magistrantūrą ar vientisąsias studijas absolventai vietoj referato gali pateikti baigiamąjį darbą;
- 6) paso paskutinio lapo arba asmens tapatybės kortelės kopiją;
- 7) kitus, jų nuomone, svarbius dokumentus.

Informacija teikiama:
KTU Fizikinės elektronikos institute (Savanorių pr. 271, LT-50131 Kaunas)
telefonu (8 ~ 37) 313 432,
faksu (8 ~ 37) 314 423,
elektroniniu paštu fei@fei.lt

Direktorius

KLASIKINĖ MECHANIKA LIETUVOJE

Izaokas Niutonas

Leonardas da Vinčis (Leonardo da Vinci), kuris buvo ne tik genialus menininkas, bet ir originalus mokslininkas, mechaniką yra pavadinęs matematikos rojumi.

Iš tiesų ta fundamentalią fizikos teoriją, kurią Antikos filosofai vadino mechanika ir kuri, anot Izaoko Niutono (Isaac Newton), „yra tiksliai išdėstyta ir įrodyta mokslas apie judesius, sukeliamus bet kokios jėgos, taip pat apie jėgas, kurių reikia, kad tas judėjimas vyktų“ yra labai glaudžiai susijęs su matematikoje tiriamomis struktūromis.

XIX a. antrojoje pusėje klasikinė mechanika pateko teorinės fizikos įtakos sferon. Teorinei fizikai buvo aktualus klasikinės mechanikos kaip fizikinės teorijos matematinis išplėtojimas. Tačiau fizikinė teorija, anot Džeimso Maksvelo (James C. Maxwell), Alberto Einšteino (Albert Einstein) ir kitų fizikų bei mokslų metodologų, susideda ne vien iš jos matematinio išplėtojimo – tai tik viena jos dalis.

Tai, kad klasikinėje mechanikoje yra nesuformuluotos pagrindinių mechaninių dydžių sąvokos, adekvačiai neapibrėžti svarbiausi sąryšiai, atkreipė dėmesį jau Anri Puankarė (H. Poincaré, 1854–1912 m.) knygoje *Mokslas ir hipotezė* (La Science et l'Hyphotèse, 1902 m.). Galima teigti, XIX–XX a. susiformavęs tradicinis klasikinės mechanikos dėstymas įgyvendina pagrindinę pitagoriečių

filosofijos tezę – „viskas yra skaičius“: fizikiniai klasikinės mechanikos dydžiai (atstumai, trukmės, masės, jėgos, impulsai) suliejami su jų aritmetiniais ar geometriniais vaizdais – realiaisiais skaičiais, vektoriais, tenzoriais, kuriuos nustato atitinkami skaičių rinkiniai. Be abejo, toks loginis neadekvatumas, tokia fizikinių dydžių aritmetizacija implikuoja nemažai trūkumų klasikinės mechanikos dėstymo srityje – dėl jos ir pati klasikinė mechanika tampa prieštaringa teorija, joje nesunku atskleisti ne vieną antinomiją.

Lietuvoje turėtų ir galėtų būti plėtojama klasikinė mechanika – tikslojo gamtos mokslo šaka. Čia kylančios problemos fundamentalios ir svarbios: pirmausia reikia atkurti klasikinės mechanikos kaip savarankiškos, nesutrumpintos fizikinės teorijos statusą. Būtina rekonstruoti sąvokinę klasikinės mechanikos struktūrą, atsisakant fizikinių dydžių aritmetizacijos, t. y. jų identifikavimo su grynai matematiniais objektais – skaičiais, vektoriais ir tenzoriais.

Būtina pereiti prie iš principo naujų fizikinių dydžių sąvokų darybos būdų, kuriuos daugiau kaip prieš šimtą metų nurodė vokiečių fizikas Hermanas fon Helmholtzas (Hermann von Helmholtz). Jis iškėlė abstrakcijos principą kaip pagrindinį fizikinių dydžių sąvokų konstravimo metodą.

2007 m. leidykla *Mokslų aidai* išleis Liubomiro Kulvieco knygą *Laiško sąvoka klasikinėje mechanikoje*. Joje bus publikuojami ir du straipsniai apie I. Niutoną – *Du nepastebėti Izaoko Niutono mokslinės kūrybos aspektai* (anglų k.) ir *Pagrėičio sistematizacija I. Niutono moksliniuose darbuose* (rusų k.). Knyga bus skiriama matematikams, fizikams, mokslo istorikams, tyrinėjantiems gamtos mokslo metodologines problemas, filosofams. Tai bus Lietuvos mokslo istorijos indėlis, pažymint 280-ąsias I. Niutono mirties metines 2007 metais.

Donata Kulviecaitė, Vera Čineva, Irina Tiulina, Edmundas Adomonis

Aukštojo mokslo studijų kokybės užtikrinimas Bolonijos proceso kontekste

Atkelta iš 5 p.

P. Straubas (Straub), G. Stalas (Stahl), G. Harmsas (Harms) (2005) atkreipia dėmesį, kad aukštųjų mokyklų konkurencija ir kokybės užtikrinimas neturi sąlygoti mokslinio susiskaldymo šalies viduje ir Europos regione: vienas iš išskirtinių Europos požymių yra plati švietimo bazė, kurią būtina išlaikyti. Kiekviename Europos regione turi būti sukurtas europinius kokybės standartus atitinkantis aukštojo mokslo lygis. Todėl kokybės užtikrinimas aukštojoje mokykloje turėtų būti ir bendradarbiavimo procesas, įtraukiantis visas svarbias interesų grupes (angl. *stakeholders*) iš šalies tiek atskirose šalyse, tiek ir visoje Europoje.

Kokybės įgyvendinimą lemia ir finansinių bei žmogiškųjų išteklių adekvatumas aukštojo mokslo institucijos bei rengiamo specialisto tikslams, taip pat investicijos į darbuotojų (akademiinių ir administracijos) nuolatinį mokymą ir plėtojimą, poreikio mokytis nuolat ugdytas. Daugelyje šalių Bolonijos reformų diegimas (bakalauro ir magistro laipsniai, Europinė kreditų perkėlimo sistema ECTS) tik pradėtas ar dar diskutuojamas. Todėl šiose srityse dar esama ir bus nemažai neatsakytų klausimų.

Mokymosi pasiekimų (angl. *learning outcomes*) naudojimas ir skelbimas yra neatsiejamas nuo studijų kokybės užtikrinimo aukštosiose mokyklose. Mokymosi laimėjimai dažniausiai naudojami trijuose skirtinguose lygiuose: 1) instituciniame lygmenyje – studijuojamų dalykų/modulių aprašymuose, studijų programose ir kvalifikacijų aprašuose; 2) nacionaliniame lygmenyje – kvalifikacijų sistemose 3) tarptautiniame lygmenyje – pripažinti ir palyginti. Tai lemia studijų programos turinį, mokymą, mokymąsi, vertinimą bei kokybės užtikrinimą, palengvina akademiinių bei profesinių kvalifikacijų pripažinimą. Į mokymosi pasiekimus orientuotas požiūris verčia permąstyti, ką, kodėl, kaip, kur ir kada mokysime bei vertinsime, o šių pasiekimų skelbimas padeda studentui, darbdaviui ir plačiajai visuomenei geriau suvokti mokymosi rezultatus.

Šiandien Europoje dar nėra sutarta dėl bendro mokymosi pasiekimų apibrėžimo. Dažniausiai mokymosi pasiekimai apibūdinami kaip „[...] teiginys, nusakantis, ką studentas turėtų žinoti, suvokti ir gebėti užbaigęs tam tikrą studijų periodą“ (*Bologna Seminar*, 2004). Diskusijose apie aukštojo mokslo studijų kokybę dažnai sutapatini programos/dalyko tikslai su mokymosi pasiekimais, nors tikslai paprastai yra susiję su mokymu bei dėstytojų

intencijomis ir iniciatyvomis, o laimėjimai parodo išmokimo lygį.

Dabartiniu pokyčių ir iššūkių laiku vis plačiau kalbama apie lyderio vaidmenį aukštojo mokslo institucijoje, užtikrinant jos veiklos kokybę. Lyderis paprastai veikia strateginiame lygmenyje, kurdamas viziją ir ilgalaikius organizacijos tikslus, lauzdamas sistemos ir rėmus, inicijuodamas ateities pokyčius, rizikuodamas bei išbandydamas visus netradicinius būdus tikslams pasiekti, darantis įtaką aukštojo mokslo institucijos veiklai savo asmenybe ir pavyzdžiu. Lyderis dažniausiai atmeta stabilią padėtį *status quo*, stengiasi ne prisitaikyti įprastoje kultūroje, bet sukurti naują „kokybės kultūrą“, kuri gali būti supranta kaip „[...] organizacijos klimatas, kuriame darbuotojų grupių veikla nukreipiama tam tikrų tikslų įgyvendinimui“ (*European University Association*, 2004). Kokybės kultūrą sudaro du komponentai: organizacinis/struktūrinis (asmens/grupių užduotys, atlikimo standartai ir atsakomybės) ir psichologinis (supratimas, lankstumas, dalyvavimas, lūkesčiai ir emocijos). Strateginiame lygmenyje kokybės kultūros plėtojimas ir įgyvendinimas turėtų būti glaudžiai susiję su institucijos misija. Kiekviena institucija turi rasti geriausią būdą įgyvendinti savo misiją per esamą struktūrą bei procesus. Taigi lyderystė reikalinga tam, kad būtų inicijuoti bei diegiami šie procesai aukštosios mokyklos viduje, kad juose dalyvautų visa institucijos bendruomenė (studentai, akademiniai darbuotojai, administracija ir kt.). Šiandien daug diskutuojama, ar verta aukštojoje mokykloje kurti atskirus padalinius, kurie būtų atsakingi už kokybės užtikrinimą, ar egzistuojantys funkciniai padaliniai turėtų prisiimti šią atsakomybę. Tačiau kiekviena institucija, atsakydama į šiuos klausimus, pati turi pasirinkti geriausią sprendimą (EUA, 2004).

Kokybės užtikrinimas Lietuvoje

Lietuva aktyviai prisideda prie vieno iš prioritetinių Bolo-

nijos proceso veiklos, vieningos studijų kokybės užtikrinimo sistemos klausimo sprendimų. Jau yra sukurta ir veikia nacionalinė kokybės užtikrinimo sistema: vidinis (savianalizė) ir išorinis vertinimas, viešas išvadų skelbimas, rekomendacijų įgyvendinimas, užsienio ekspertų dalyvavimas ir narystė tarptautinėse organizacijose (Studijų kokybės vertinimo centras yra ENQA asocijuotas narys, INQAAHE ir CEE Network narys). Ši sistema orientuota į studijų tobulinimo ir atskaitingumo bei aukštojo mokslo paslaugų veiksmingumo ir skaidrumo visuose lygiuose didinimą, tarpusavio pasitikėjimo, pripažinimo ir mobilumo tiek šalies viduje, tiek ir tarp šalių, skatinimą. Tačiau užsienio ekspertai dar nedalyvauja Studijų kokybės ekspertų taryboje bei Mokslo ir studijų institucijų veiklos vertinimo ekspertų taryboje. Studentai dalyvauja vidinio vertinimo procesuose, Studijų kokybės ekspertų taryboje, Mokslo ir studijų institucijų veiklos vertinimo ekspertų taryboje, tačiau jie nėra kviečiami dalyvauti išorinį vertinimą atliekančiose ekspertų komisijose, Studijų kokybės vertinimo centro valdyme (Deviženė J., 2005).

Vienas iš aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo tikslų yra užtikrinti visuomenės ir ypač darbdavių pasitikėjimą joje teikiama laipsniais ar diplomais. Dabar, kaip teigia V. Nekrošius, J. Augustis, J. Daunoras ir kiti (2005), panašią programą yra kiekviename universitete. Tačiau ar darbdaviai gali būti užtikrinti, kad vienas ar kitas diplomą, įgytas skirtinguose universitetuose atspindės jei ne tą patį absolvento žinių, gebėjimų ir kompetencijų lygį, tai bent garantuos, kad absolventas, baigęs šią programą, atitinka bent minimalius bakalauro ar magistro programai keliamus reikalavimus. Atitikimas tam tikros profesijos standarto būtų pagrindinis kriterijus vertinant, ar programa pasiekia savo tikslus, ar ne.

Apibendrinant straipsnyje išdėstyta mintis teigtina, kad aukštojo mokslo studijų kokybės užtikrinimas Bolonijos proceso šviesoje apima labai platų veiklų spektrą ir neapsiriboja vien tik studijų kokybės gerinimu. Tai daug platesnė sąvoka, aprėpianti institucinį aukštosios mokyklos tvarkymąsi, bendruomeninį kokybės vertybės prisiėmimą, strateginį mokslinio ir pedagoginio personalo tobulinimą ir kokybę, finansinius, materialiuosius išteklius, studijomis suinteresuotų grupių įtraukimą į jų vertinimą, tobulinimą. Daugelis Lietuvos aukštųjų mokyklų šiame kontekste jau yra atradę savo kelią arba intensyviai jo ieško.

Bchi

BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą mokslo darbuotojo pareigoms užimti:

Molekulinės mikrobiologijos ir biotechnologijos – 1 vieta.

Pretendentai turi pateikti: prašymą leisti dalyvauti konkurse, išsilavinimą liudijantį dokumento kopiją, gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą, mokslinių darbų sąrašą. Su reikalavimais pretendentes galima susipažinti instituto interneto svetainėje adresu: http://www.bchi.lt/doc_lit/wlie20.htm

Dokumentai priimami iki š. m. spalio 6 d. adresu: Mokslininkų g. 12, 203 kab., LT-08662 Vilnius. Telefonas pasiteirauti (8 ~ 5) 272 9144.

Direktorius

Atkelta iš 1 p.

Kalbamės su gydytoja oftalmologe Rasa BAGDONIENE.

Mokslinės konferencijos veja viena kitą. Kada gydytojai turi laiko gydyti ligonius?

Nesutinku, kad konferencijų daug. Priešingai, jų per maža. Konferencijos tam ir rengiamos, kad geriau gydytume.

Kuo reikšminga ši konferencija, skirta neišnešiotų naujagimių retinopatijai?

Ji daug kuo ypatinga ir reikšminga. Tai apskritai pirmasis pasaulyje neišnešiotų naujagimių retinopatijos specialistų kongresas. Jame dalyvauja Rytų ir Vakarų šalių specialistai. To dar nėra buvę.

Kaip galėtumėte paaiškinti šį faktą, kad tokia konferencija vyksta tik dabar?

Rytų ir besivystančiose šalyse prieš 10–20 metų šios ligos išvis nebuvo, nes neišnešioti naujagimiai tiesiog neišgyvendavo. Jų nemokėta išauginti. Dabar, kai daugeliui šalių tampa prieinama naujausia aparatūra, skirta neišnešiotiems naujagimiams auginti, patobulėjo inkubatoriai, medikamentai ir naujagimių priežiūra, visose šalyse išgyvena vis daugiau neišnešiotų naujagimių. Tačiau išgyvenusiesiems gresia akumas. Būna, kad sutrinka klausa bei judėjimo aparatas, gali išsivystyti cerebrinis paralyžius ir kitos ligos.

Kodėl šios ligos gali išsivystyti būtent neišnešiotiems naujagimiams? Klausimas lyg ir trivialus, tačiau mums svarbu specialisto atsakymas.

Jei naujagimiai gauna daugiau deguonies, mažesnė tikimybė, kad išsivystys cerebrinis paralyžius, bet kartu didėja tikimybė, kad papildomas deguonis pakenks akims. Mažiau deguonies gavusių naujagimių akys bus sveikos, bet užtat gali būti pažeistos smegenys, jie gali susirgti cerebriniu paralyžiumi. Medikams pediatrams išlaviruoti labai sunku. Reikia didelės patirties gydant neišnešiotus naujagimius ir augančius vaikus.

Gal gydytojai, siekdami optimalių sprendimų, naudojami tam tikrais modeliais ar kitomis tiksliais metodikomis?

Deja, griežtų matematinių formulų čia nėra. Kiekvienas žmogus yra unikalus, nepakartojamas, tad gydytojai gali orientuotis pagal įprastus parametrus – neišnešioti naujagimio svorį, amžių, sveikatą, ligas. Pagal visa tai parenkamas ir taikomas gydymas, skiriama atitinkama priežiūra.

Mokslui plėtojantis išgyvena vis mažesni gimę naujagimiai, kūdikiams sudaroma vis artimesnė motinos organizmui aplinka.

Ir vis dėl to dirbtinė aplinka keršija naujomis ligomis, o viena jų – neišnešiotų naujagimių retinopatija.

Taip, tai jauna liga, pirmą kartą aprašyta tik XX a. viduryje, tiksliau, 1942 metais. Gydyti pradėta tik septintajame–aštuntajame praeito amžiaus dešimtmečiais. Nebuvo žinoma, kokia tai liga, kokių reikia imtis gydymo būdų, priemonių. Katarakta, glaukoma jau reikėsi ir prieš tūkstančius metų, šios akių ligos aprašytos nuo seniausių laikų, o neiš-

Šalčiu ir lazeriu

nešiotų naujagimių retinopatija telpa į vieno žmogaus gyvenimo tarpinį. Garbingiausias mūsų kongreso narys – tai pasaulinio neišnešiotų naujagimių kongreso garbės prezidentas prof. Arnalas Patzas (Arnall Patz), gyvenantis Baltimorėje, JAV. Dėl amžiaus – jam 95-eri metai – ir sveikatos problemų į Vilnių atvykti negalėjo, nors ir labai norėjo. Teigiama, kad jo šaknys Lietuvoje, profesorius yra žydų tautybės. Būtent A. Patzas vienas pirmųjų ištyrė neišnešiotų naujagimių retinopatijos priežastis, ėmė gydyti šiuos ligonius.

Taigi Vilniuje susitinka Rytai ir Vakarai. Pirmą kartą pasaulyje šia tema vienu metu diskutuoja toks didelis specialistų būrys. Nė viename šiai problemai skirtame tarptautinia-

Pirmajam plenariniame posėdžiui pirmininkauja prof. Grahamas Quinnas iš JAV ir Klare Gilbert iš Anglijos

Prof. Marilyn Miller su svečiu iš Filipinų

me renginyje nėra buvę iškart tiek daug šios ligos gydymo „žvaigždžių“, aukščiausio lygio specialistų ir ekspertų. Įprastuose tarptautiniuose kongresuose jų paprastai dalyvauja 2–3, tad nuostabu Vilniuje matyti iškart 16 šios srities didžiųjų žinovų. Renginys įgauna labai solidaus medicininio forumo reikšmę.

Kuo labiau išsivysčiusi šalis, tuo pažangesnė medicina, vadinasi, išgyvena vis daugiau neišnešiotų naujagimių. Bet tada dažnesni ir retinopatijos atvejai?

Labai ryškus poslinkis į „kaire“ – gimsta vis mažesni ir mažesni naujagimiai. Dabar išsivysčiusiose šaly-

Dr. Rasa Sirtautienė ir prof. Gerardas A. Luty iš JAV

Viešnios iš Sankt Peterburgo: kairėje – Natalija Fomina, viduryje – Elvyra Saídaševa

se išmokta išauginti net mažiau kaip 400 g sveriančius naujagimius. Bet labai didelė tikimybė, kad jie augdami susirgs akių ir kitomis ligomis. Lietuvoje išauginami 500–600 g neišnešioti naujagimiai, ir jų retinopatijos problema gana aštri. Indijoje ir kai kuriose kitose Rytų šalyse šia liga neretai serga net 1,5–2 kg naujagimiai. Pagal statistiką JAV kasmet apanka apie 500 neišnešiotų naujagimių, ir tai vyksta dabar.

Žodžiu, daugeliui Rytų ir Vakarų valstybių tai svarbi problema. Apskritai dar jokiaje šalyje nesukurta motinos organizmui visiškai tapati aplinka. Dėl to ir išsivysto ligos.

Kiek Lietuvoje dažna neišnešiotų naujagimių retinopatija? Kitą dieną, kiek mums aktuali ši problema?

Kiekvienas aklas vaikas yra didžiulis skausmas ir papildomas išlaidos šeimai, našta valstybei. Štai mūsų asmeninė patirtis dirbant kartu su gydytoja dr. Rasa Sirtautiene. Mes šiuos ligonius gydome nuo pat pirmos dienos, kai jie buvo pradėti gydyti Lietuvoje. Jeigu to nedarytume, tai iš 379 gydytų vaikų 300 garantuotai jau būtų apakę. Dabar jie beveik visi mato, yra darbingi, kai kurie iš jų mato 100 procentų. Taigi daugelį šių ligonių visiškai išgydėme.

Kokius gydymo būdus taikote Lietuvoje? Suprantu, kad Lietuva šioje medicinos srityje turi tam tikrą laimėjimą, tad neatitiktinai ir pirmasis toks kongresas vyksta būtent Vilniuje.

Mes taikome naują ir mūsų kiek modifikuotą gydymo būdą, kuris leidžia visiškai išgydyti nuo aklumo. Akies dugne yra tam tikra sritis, kurią viso pasaulio oftalmologai rekomenduoja gydyti, tačiau būtent tik iki tos vietos, šiuokštu neperžengti tam tikros linijos. Žodžiu, yra tarsi „draudžiamoji zona“, į kurią skverbtis negalima – tabu. Susiklostė būtent toks požiūris ir atitinkamas gydymo būdas. Tai štai mes kaip tik pradėjome skverbtis į tą „draudžiamąją zoną“, ir įsitikinome, kad pasielgėme teisingai – mūsų rezultatai ėmė pastebimai gerėti.

Bet šiek tiek žinant mūsų gyvenimo realijas, knieti paklausti: kaip Jūsų pastangoms iškart neužkirto kelio atsakingos institucijos, kurios tuojuo „pastato į vietą“ darančius ne taip, kaip įprasta? Kol metodai neapbruoti – negalima. Kaip sugebėjote įveikti šį barjerą?

Visame pasaulyje naudojamosi tam tikromis surašytomis gydymo rekomendacijomis, taisyklėmis, todėl visi gydo vienodai, šabloniškai. Kai mes pradėjome gydyti neišnešiotų naujagimių retinopatiją, tokių taisyklių ar rekomendacijų šalyje paprasčiausiai nebuvo. Todėl mes darėme, kaip tuo metu buvo įmanoma ir kaip reikėjo. Žinoma, tas pasakymas reiškia, kad taikėme pažangiausius Vakarų šalyse įprastus gydymo metodus ir priemones. Širdis plyšta, matant kad tavo akyse vaikas anka.

Kai mūsų gydymas pasiteisino, pradėjome populiarinti savo taikytą būdą, atsirado sekėjų.

Kaip vadinatė savo gydymo būdą?

Tai modifikuotas gydymas, taikant krioterapiją, t. y. gydymu šaliant, labai žemos temperatūros poveikiu, kartu su lazerio terapija, veikiant šiek tiek kitą akies dugno vietą. 1–2 milimetrų skirtumas, ir rezultatai yra akivaizdūs.

Bet kaip kad neretai būna, ši lietuviška patirtis tarp pasaulio oftalmologų bent kiek plačiau ligi šiol nepasklidę? Juk pasaulinės oftalmologijos darlimi netapo?

Labai plačiai reikštis Vakarų spaudoje dar nemėginome, nes nėra lengva įveikti kai kuriuos paplitusius stereotipus, Vakarų šalių medicinos žurnalų reikalavimus. Kad ir toks tyrimo reikalavimas: vieną akį reikia gydyti, o kitos – negalima, nes po gydymo teks lyginti. Absurdas, aš morališkai negaliu vykdyti tokio reikalavimo ir žiūrėti, kaip vaikas ant rąja akimi anka. Mano įgyta patirtis sako, kad antroji negydoma akis apaks, tad ar tyrimas vertas tokios aukos? Negaliu atlikti tokio tyrimo, kai dėl to vaikui tektų prarasti akį. Man tai akivaizdūs dalykai, seniai praeitas etapas. Deja, kai kurie solidūs pasaulio medicinos žurnalai gyvena pagal savo tradicinius reikalavimus ir straipsnių, parašytų apie kitokią metodiką, nepriima. Tokia realybė. Gal šis kongresas padės išplėsti mūsų taikomų metodų ribas. Tikėkimės.

Ačiū už pareiktas mintis. Malonu, kad kongreso atidarymo iškilinėse radote laiko savo mintimis pasidalyti su „Mokslo Lietuvos“ skaitytojais. Sėkmės kongreso darbe.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizainerė Jolanta Mitalauskaitė

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius